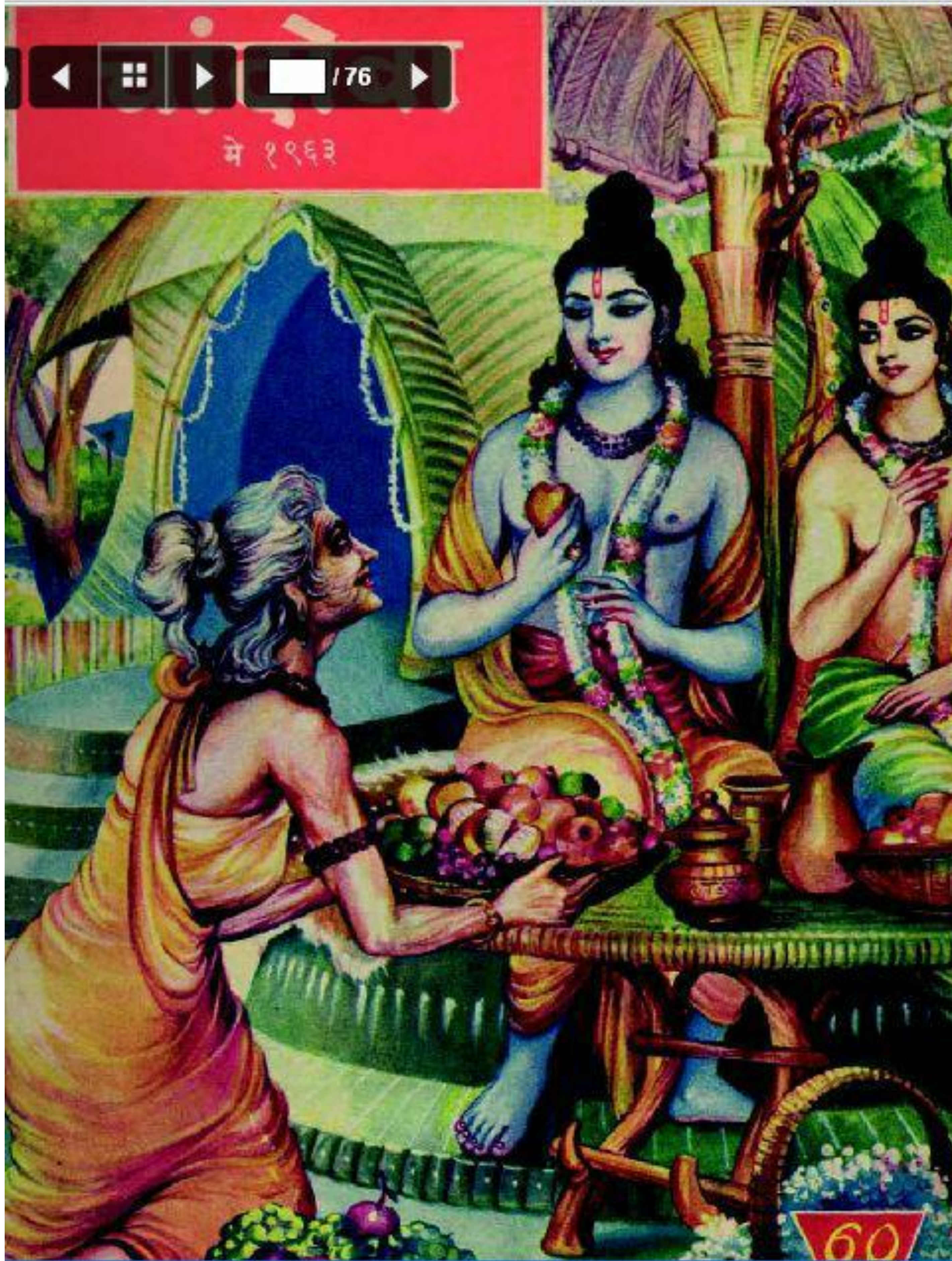

/76
मे १९६३
60

[१३]

[चोरवाटेनें चंडमंडूक पळून जाऊन पलीकडे ब्रह्मदंडी मांत्रिकाला भेटला. तेथें त्यांनीं लखू व जयमल यांची वाट पाहिली. परंतु शेवटीं ते भुयाराच्या विहिरीवजा द्वारांतून बाहेर आले तेव्हां मंडूक व ब्रह्मदंडी दोघांना झाडींतून जयघोष ऐकूं आला. तो जयघोष मौनानंद स्वामींचा होता. तो ऐकून ते पळाले. पुढें वाचा.]

ुखू, जयमल व तो रानटी तरुण बाहेर आल्याबरोबर चंडमंडूक व ब्रह्मदंड्याला ळत असलेले पाहून आश्चर्य चकित झाले. ांच्याबरोबर कांहीं नरभक्षक रानटी जातीचे क देखील पळत असलेले दिसले. इतक्यांत डावरून लखूचा बाप आणि गडेजंग चा अनुयायी तो रानटी तरुण दोघांनीं ापट उड्या मारल्या.

आपल्या बापाची भेट झाल्यानें लखूला फार आनंद झाला. हात वर करून तो जोरानें ओरडला—" बाबा !"

तो पुढें धांवणार तेवढ्यांत एक भयंकर आवाज विहिरींतून ऐकूं आला.

तेव्हां जयमल व लखूला कळलें कीं कोणी तरी भुयारांतून बाहेर येत आहे. त्याच वेळीं म्हातारा त्यांच्या पाठीमागें

येऊन पोंचला. दोन पावलांवरच तो त्यावेळीं असेल. मोठ्यानें हंसून म्हणाला–"त्या दुष्टांना मी अशी हुलकावणी दिली कीं....! मी म्हणालों कीं या झाडावर वीस, आणि जांभळाच्या झाडावर बेचाळीस जण आहेत. तें ऐकून व तें खरें समजून सर्व पळाले. आतां कांहीं वेळ तरी भीति नाहीं."

नरभक्षक त्यांचा पाठलाग करीत आहेत हें लखूच्या बापाला कळलें नाहीं पण हें समजायला लखूला वेळ लागला नाहीं. तो म्हणाला–"बाबा! अजून या संकटांतून आपल्याला सुटका मिळालेली नाहीं. नरभक्षकांच्या टोळ्या एका मागून एक बाहेर येत आहेत!" तो बोलत असतां दहा बारा नरभक्षक भुयारांतून बाहेर आले.

तो रानटी तरुण जेथें उभा होता त्याच्या पाठीमागच्या झाडावरून आवाज ऐकूं आला कीं "आपण उगाच इतका वेळ भ्यालों. या म्हाताऱ्यानें आपल्याला छान फंसविलें. सर्व मिळून हे तर पांचच जण दिसत आहेत!" तो आवाज चंडमंडूकाचा होता.

त्याच्या बोलण्याकडे ब्रह्मदंडीचें लक्ष होतें कीं नाहीं. कोणास ठाऊक? कारण तो "हे काळभैरवा! उपासकांच्या वटवृक्षा! लखूला ठार करूं नका. त्याला जिवंत पकडा. तो मेल्यावर आपण सर्व जिवंत राहालों तरी फुकट. भयानक दरी.... सोनें....चांदी....अर्धें राज्य...." भ्रम झाल्यासारखा मोठमोठ्यानें ओरडत होता.

एका क्षणांत बदललेली परिस्थिति पाहून म्हातारा थोडा घाबरला. किती दिवसांनीं मुलाची भेट झाली. पण आनंदानें बसून बोलणें नशिबीं नाहीं. आतां जिवावर उदार होऊन दोघांनीं युद्ध केल्याशिवाय गत्यंतर नाहीं. असा विचार करून तो ओरडला–

"अरे भिऊं नकोस रे! आपल्या हातांत तलवार असेपर्यंत आमच्या केसाला देखील धक्का पोंचविण्याची शक्ति कोणांत नाहीं." असें म्हणत म्हाताऱ्यानें तलवार उपसली व नरभक्षकांवर तुटून पडला.

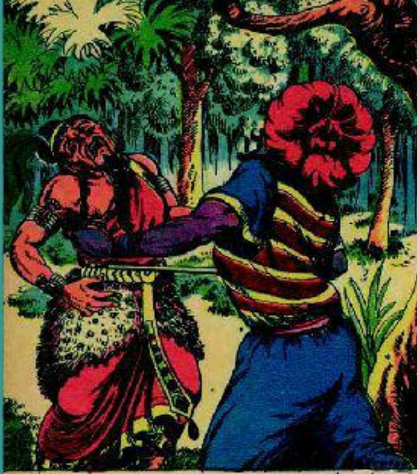
म्हाताऱ्यानें उत्साह दिल्यावर गडेजंग जिवावर उदार होऊन युद्धास तयार झाला. तो होता देखील तसाच शूर. त्याला स्वतःच्या जिवाचें भय कधींच नव्हतें. त्यानें आपली तलवार उपसली व नरभक्षकांचा संहार सुरू केला. त्यानें चार सहा जणांना जमिनीवर लोळविलें तितक्याच जणांना यमसदनीं पाठविलें. परंतु नरभक्षकांची संख्या वाढत होती. झाडी आडून टोळ्या मागून टोळ्या येत होत्या. लखू, जयमल व रानटी तरुण युद्ध करीत मागें सरकत होते. ते त्या झाडीपर्यंत येऊन पोंचले.

"अरे इतक्या मोठ्या शत्रूशीं समोरासमोर युद्ध करणें शक्य नाहीं. पळा रानांत आणि लपून बसा कोठें तरी. आम्ही दोघे देखील पाय काढतों. भेटूं मागाहून." तो म्हाताऱ्याचा आवाज होता. त्यानें दोघां नरभक्षकांना, जे अगदीं जवळ उभे होते ठार केलें आणि जंगलांत शिरला. गडेजंग

देखील म्हाताऱ्याच्या मागें निघून गेला. तिकडे लखू, जयमल व तो रानटी तरुण स्वतःचें रक्षण होणें आणि इतक्या नरभक्षकांशीं युद्ध करून त्यांना जिंकणें अशक्य आहे हें ओळखून मागें सरकत झाडींत शिरले. पण नरभक्षक जोर जोरानें ओरडत चारी बाजूनें जवळजवळ येत होते. कोंडींत सांपडल्यासारखी त्यांची स्थिति झाली होती.

"ठार करा या दुष्टांना! त्या लखूला देखील! यांना जिवंत धरणें सोपें नाहीं. अशक्यच आहे. आम्ही त्याला जिवंत धरण्याच्या हेतूनें थोडें पडतें घेत आहों व

त्यांना याचा फायदा होत आहे. पहा त्यांनीं माझ्या किती अनुयायांचा संहार केला ?

"लख्लूला ठार करणार ? काळभैरवा ! भयानक दरी !" ब्रह्मदंडी पुटपुटला. तें त्याला कसें पटणार ? ज्याला धरण्यासाठीं इतका प्रयत्न केला त्यालाच जर या मूर्खांनीं ठार केलें तर खटाटोपव्यर्थ.

मांत्रिकाचें पुटपुटणें चंडमंडूकाच्या कानावर पडलें. त्याला भयंकर राग आला. त्यानें आपली काठी ब्रह्मदंडीच्या पोटावर जोरानें हाणलीव विचारलें—"थेरड्या ! तुला भयानक दरीची काळजी पडली आहे. नहीं का ! तुझा पायगुणच अशा कांहीं विचित्र आहे. राक्षसा ! तूं या बेटावर पाऊल ठेवलेंस तेव्हांपासून माझें भाग्य माझ्याविरुद्ध उलटलें आहे. मला अर्ध्या राज्याचा मोह दाखवून माझ्याचा अनुयायांचा तूंच संहार चालविला आहेस. थांब, तुझी चामडी लोळवतो व तिचा डफ करून तुझ्या चितेसमोर वाजवितों !" दांत ओठ चावून चंडमंडूक म्हणाला.

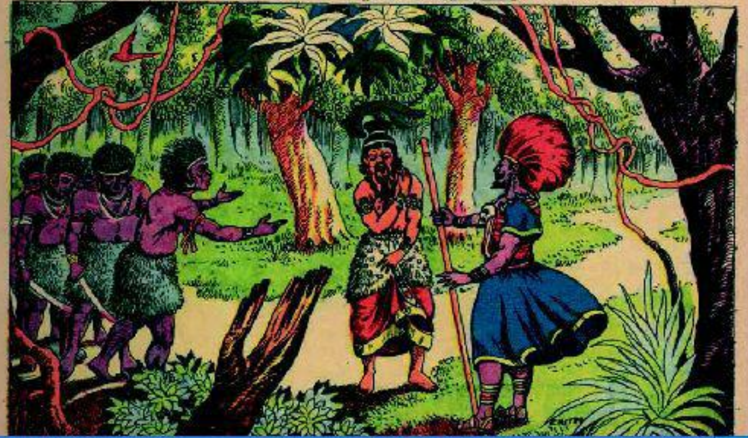
मंडकाचें तें बोलणें ऐकून ब्रह्मदंडी गयावया करूं लागला. नरभक्षकेश्वरा ! इतका रागावलास तर कसें चालेल ? आजपर्यंत मी जो जगलों तो शरीर बळामुळें नाहीं, मंत्र बळामुळें. तूं मला म्हातारा म्हणालास पण मी म्हातारा वयोवृद्ध नसून मंत्र वृद्ध आहें. हें विसरूं नकोस."

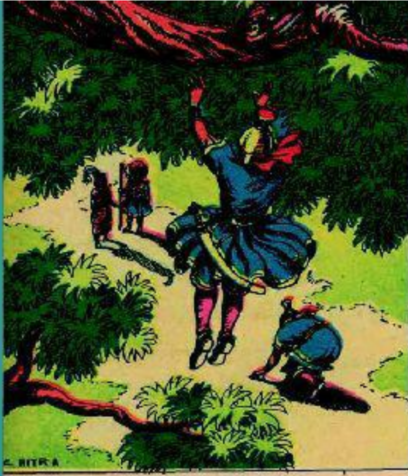
"तूं इतका मोठा मंत्रवृद्ध आहेस तर टाक ना आपला मंत्र ! पहा, तो लख्लू व तुझा शिष्य माझ्या अनुचरांच्या हातांतून निसटून पळत आहे. त्याला आपल्या मंत्रानें बांधून कां नाहीं ओढून आणीत आपल्या समोर ? पाहूं या तरी तुझें मंत्रबळ !" चंडमंडूकानें पुन्हां काठी ब्रह्मदंडीच्या पोटावर हाणली.

ब्रह्मदंडी "ओय ओय !" करून ओरडत थरथर कांपत मंडूकाच्या पायां पडला आणि म्हणाला—"नरभक्षक कुलोत्तमा ! आपला हात जरा मागें घे ! माझ्या मनांत आलें तर मी त्या दोघांना जागच्या जागीं भस्मीभूत करून टाकीन. हें बेट आकाशांत उडून क्षीरसागरांत फेंकून देईन. अष्टग्रह खालीं पृथ्वीवर आदळतील. समुद्र उकळूं लागेल आणि त्याच्या उकळत्या पाण्यांत ही पृथ्वी मी फेंकून देईना."

ब्रह्मदंडीच्या त्या गप्पा ऐकून चंडमंडूक शांत होण्याऐवजीं जास्त तापला. त्यानें ब्रह्मदंडीच्या दंडावर दोन्ही बाजूंनीं दोन झड्या मारल्या आणि म्हणाला—"तुझी वटवट पुरी कर !"

नंतर तो घाबरून पळत येणाऱ्या आपल्या नरभक्षक अनुचरांजवळ धांवत गेला. त्याचे अनुयायी जखमी होऊन ओरडत येत होते—"मंडूकेश्वरा ! बांचव ! बांचव आम्हांला ! आम्ही आपल्या शक्तीची पराकाष्ठा केली. पण त्यांना थोपवून ठेवणें आम्हांला शक्य झालें नाहीं. उलट त्या दुष्टांनीं आमच्या अनेक साथी नरभक्षकांना ठार केलें आणि मंडूक पर्वतांत पळून गेले आहेत." बोलत

असतां त्यांना दम लागला. तें ऐकून चंड-मंडूक रागानें थरथर कांपूं लागला व भीतीनें त्याच्या सर्व अंगाला दरदरून घाम सुटला. लखू व जयमल दोघांनीं त्याला केव्हांच ठार केलें असतें. पण सुदैवानें त्यांच्या हातांतून निसटून तो सुयारांत शिरला व स्वतःचा बचाव करूं शकला.

"ते तिघे डोंगरांत पळून गेले. तो म्हातारा आणि त्याच्याबरोबर आलेला तो चोर पण रानांत पळून गेले आहेत? मूर्खांनो तुम्ही त्यांना जाऊं कां दिलेंत?" चंडमंडूक ओंतून भ्याला होता. पण स्वतःला सावरून आपल्या अनुचरांवर आग पाखडीत होता. "चल व्हा चालते. उद्यां सकाळच्या आंत सारा डोंगर व सारें जंगल पालथें घालून त्या पांचही जणांना जिवंत धरून माझ्या-बरोबर हजर करा, त्यांचीं प्रेतें जरी माझ्यासमोर हजर केलींत तरी चालेल. पण जर का हें काम पुरें झालें नाहीं...." असें म्हणत त्यानें आपली काठी जोरानें उगारली आणि ब्रह्मदंडीकडे व त्यांच्याकडे डोळे वटारून पाहूं लागला.

"लखूला...." ब्रह्मदंडीच्या तोंडांतून एवढेच शब्द तोंडावाटे बाहेर पडले. ब्रह्मदंडीची मुद्रा पाहून त्यानें स्वतःच्या तोंडावर हात ठेवून तोंड बंद करून घेतलें.

चकित होऊन मंडुकानें ब्रह्मदंडीला विचारलें—"तुझे दोघे अंगरक्षक कोठें आहेत? पळून गेले वाटतें? दिसत नाहींत म्हणून विचारतों." काठीच्या टोकानें ब्रह्मदंडीला डिवचून मंडूकानें विचारलें.

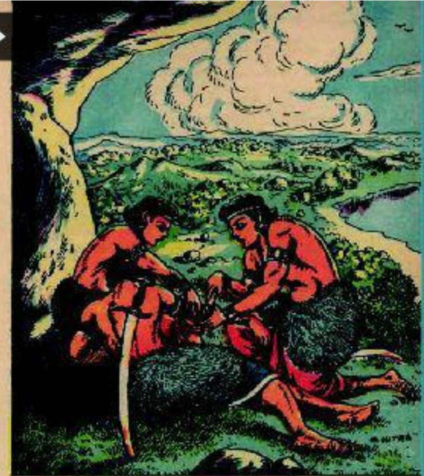
चंडमंडुकानें विचारलें तेव्हां ब्रह्मदंडीचें पण तिकडे लक्ष गेलें. तोंपर्यंत जितवर्मा व शक्तिवर्मा जवळच आहेत असें त्याला वाटत होतें. दोघे डोळे चुकवून केव्हां निसटून निघून गेले हें त्याला मुळींच कळलें नाहीं. मला नरभक्षकांच्या हातांत सोडून स्वतःचा बचाव करून घेण्यासाठीं दोघे पळाले कीं काय? तो मोठ्यानें ओरडून हांका मारूं लागला—"जितवर्मा! शक्तिवर्मा...."

एका झाडावरून ओरडून ते म्हणाले—"आलों!....ब्रह्मदंडी!" आणि माकडां-सारखे झाडावरून पटापट उड्या मारून खालीं उतरले.

"येथें युद्ध चालू होतें आणि तुम्ही दोघे झाडावर बसून गंमत पहात होता होय?" चंडमंडूकानें दरडावून विचारलें.

"झाडावर स्वतःचा जीव वांचविण्यासाठीं लपून बसलों होतों!" जितवर्मा म्हणाला. पण शक्तिवर्मा म्हणाला—"जयमलच्या डाव्या हातावर कोणी वार केला आणि त्या म्हाता-र्याचें नाक कोणी उडवलें? माझ्या तलवारीचा प्रताप मंडूका, तूं ओळखला नाहींस!"

पण मंडूकाच्या मनाचें त्या उत्तरानें समाधान होण्याऐवजीं त्याचा संशय मात्र फार वाढला. ब्रह्मदंडी तोंड वेंगाडून म्हणाला—"मला तें माहीतच होतें. माझे अंगरक्षक असे पळपुटे भितरे नाहींत." मंडूक त्याच्याकडे पहात उभा होता. पण तो आपल्या दोघां अंगरक्षकांना म्हणाला—

"पाहतां काय? शिरा या डोंगरांत आणि हुडकून काढा त्या पांचही जणांना. लखूच्या जिवाला अपाय होऊं नये, याची काळजी मात्र घ्या!"

तिकडे ते तिघे—लखू, जयमल व तो रानटी तरुण डोंगरांत ल्यायला झाडाची पोकळी किंवा गुहा सांपडते का पहात होते.

एकट्या लखूच्या अंगाला एकहि जखम झालेली नव्हती. पण दोघांना बरेंच लागलें होतें. परंतु तसें भिण्याचें कारण नव्हतें. जयमल व रानटी तरुणानें झाडाचा पाला चुरगळून त्याचा रस जखमांवर पिळला.

नरभक्षक त्यांच्या शोधार्थ येत आहेत हें त्या तिघांना माहीत होतें. लखूला स्वतःच्या जिवापेक्षां त्याच्या म्हाताऱ्या बापाची फिकीर जास्त वाटत होती. बाबा त्या नरभक्षकांच्या हातून निसटून पळाले असतील का ?

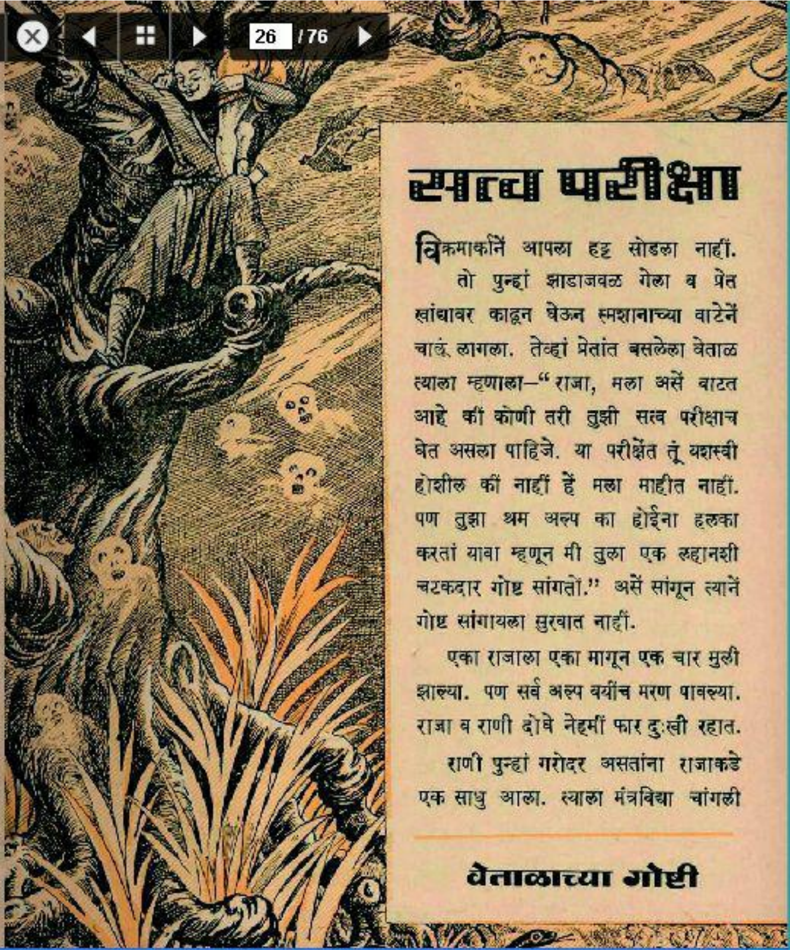
"लखू ! तूं अगदीं बेफिकीर रहा ! तुझे वडील त्यांच्या हातांत सांपडणें शक्यच नाहीं. ते खात्रीनें निसटून पळाले आहेत. आपण डोंगरांत पळालों, ते रानांत पळाले असतील. दोघांची भेट कोठें तरी होईलच. ये आपण ह्या गुहेंत शिरून बसूं." जयमलनें दोन दगडा आड गुहा दाखवीत त्याला म्हटलें.

तिघे दगड बाजूला सरकवून आंत शिरले आणि दगड जसेच्या तसे पुन्हां ठेवून दिले. खरोखरच आंत एक गुहा होती. गुहेंत पाय टाकल्याबरोबर तो रानटी तरुण दचकून सरकला आणि म्हणाला–" हें पहा, येथें तर कोणाचें तरी भूत दिसत आहे ! येथें धोका आहे आपल्याला."

जयमलनें गुहेंत जास्त न्याहाळून पाहिलें. तेथें त्याला माणसाचे दोन अस्थिपंजर दिसले. तो हंसून म्हणाला–" गड्या, हे तर अस्थि-पंजर आहेत. भुतें नाहींत. भिण्याचें कारण नाहीं. चुन्याचा ढीग आहे समज ! आपण ...." तो बोलतच होता, इतक्यांत त्यांना 'भुस्स' आवाज ऐकूं आला आणि जिकडून आवाज आला तेथून एक दगड खालीं पडला. त्याच्या मागें एक मोठें भगदाड होतें. एक नाग एका विचित्र प्राण्याचा विळखा घालून त्याचा जीव घेण्याच्या प्रयत्नांत होता. त्या सांपाचा फूत्कार व त्या प्राण्याचें ओरडणें ऐकून तिघांची घाबरगुंडी उडून गेली.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकीं]

सत्त्व परीक्षा

विक्रमार्कानें आपला हट्ट सोडला नाहीं. तो पुन्हां झाडाजवळ गेला व प्रेत खांद्यावर काढून घेऊन स्मशानाच्या वाटेनें चालूं लागला. तेव्हां प्रेतांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–" राजा, मला असें वाटत आहे कीं कोणी तरी तुझी सत्त्व परीक्षाच घेत असला पाहिजे. या परीक्षेंत तूं यशस्वी होशील कीं नाहीं हें मला माहीत नाहीं. पण तुझा श्रम अल्प का होईना हलका करतां यावा म्हणून मी तुला एक लहानशी चटकदार गोष्ट सांगतों." असें सांगून त्यानें गोष्ट सांगायला सुरवात नाहीं.

एका राजाला एका मागून एक चार मुली झाल्या. पण सर्व अल्प वयींच मरण पावल्या. राजा व राणी दोघे नेहमीं फार दुःखी रहात.

राणी पुन्हां गरोदर असतांना राजाकडे एक साधु आला. त्याला मंत्रविद्या चांगली

अवगत होती. चार मुली अल्पवयींच वारल्या हें ऐकून त्याला देखील फार वाईट वाटलें. थोडा वेळ विचार करून तो म्हणाला—"राजा! मुलाचें तोंड पाहाणें तुझ्या नशिबी नाहीं. तुझ्या मुलींचा जीव घेणारी कोणीतरी दुष्ट कृत्या किंवा राक्षसी असावीसें वाटतें. या खेपेस देखील तुला मुलगीच होईल. पण हिच्या जिवाला धक्का लागूं नये याची जबाबदारी मी घेतों. मुलगी झाल्यावर तिला सोळा वर्षें पुरी होईपर्यंत कोठें घराबाहेर जाऊं देऊं नकोस. सोळाव्या वर्षी तिचें लग्न करून दे. तिच्यासाठीं योग्य वर निवडण्यास युक्ति मी तुला सांगतों. मी सांगून ठेवतों त्या जागीं एक आरसा ठेवून दे. या आरशांतून जो तुझ्या मुलीला पाहूं शकेल तोच तिचा पति होईल. कोठें जाण्याची गरज नाहीं. वर स्वतः चालून तुझ्या घरीं येईल."

त्या मांत्रिकानें राजवाड्याच्या चारी बाजूला मंत्र टाकला. नंतर त्यानें राजवाड्या-च्या अंतःपुरांत एका जागीं एक मोठा आरसा लावून ठेवला.

मांत्रिकानें सांगितल्याप्रमाणें राणीला मुलगीच झाली. त्या मुलीचें नांव मेखला असें ठेवण्यांत आले. मांत्रिकाच्या आज्ञे-प्रमाणें मेखला राजवाड्याबाहेर गेली नाहीं व लहानाची मोठी झाली. तिला कोणी पाहिलें नाहीं. परंतु तिच्या अप्रतीम सौंदर्याची ख्याति मात्र दूर दूरच्या गांवीं पसरली.

तिला पाहण्यासाठीं व तिच्याशीं विवाह करण्याच्या हेतूनें अनेक राजकुमार येऊं लागले. राजानें सर्व राजकुमारांच्या राहण्याची व्यवस्था आपल्या अतिथिगृहांत केली.

राजकुमारांनीं आपल्या नोकरांकरवीं राजाकडे सांगून पाठविलें कीं आम्ही राज-कन्येला प्रथम पाहून तिच्याशीं विवाह करणें इष्ट आहे कीं नाहीं हें कळवूं. राजानें उत्तर पाठविलें कीं माझ्या मुलीचें रूप आरशांत दिसेल. मुलगी पसंत पडल्यास विवाहासंबंधीं इतर गोष्टी बोलतां येतील. त्याप्रमाणें पाहुणे राजकुमार आरशांत राज-कुमारीचें रूप पहायला जात व ती दिसली नाहीं म्हणजे निराश होऊन परत येत.

आशा तऱ्हेनें कांहीं महिने निघून गेले. एकदां पुष्प वर्ण देशाचा युवराज वत्सर कित्येक देशांचें पर्यटन करीत आपल्या नोकरांचाकरांसह त्या देशांत येऊन पोंचला. त्यानें मेखलाचें नांव देखील ऐकलें नव्हतें. राजानें आपल्या अतिथि-गृहांत त्याच्या राहण्याची उत्तम व्यवस्था करून दिली. आतांपर्यंत राजानें जितके राजकुमार पाहिले होते त्या सर्वांत वत्सर हाच राजाला आपल्या मुलीसाठीं पसंत पडला. परंतु जोंपर्यंत तो आरशांत राजकन्येला पाहून लग्नाची गोष्ट काढीत नाहीं तोंपर्यंत त्या विषयीं त्याच्याशीं बोलणें काढणें राजाला इष्ट वाटलें नाहीं.

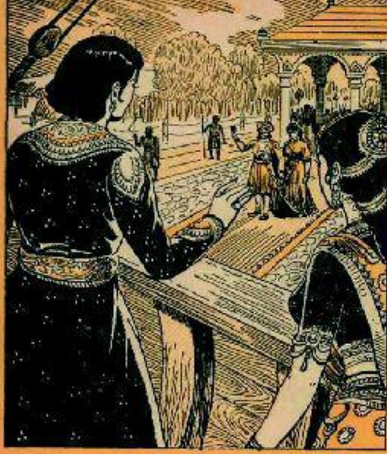
वत्सर अतिथि गृहांतल्या आरशा समोरून जात असतां त्याला त्या आरशांत स्वतःचें तोंड दिसलें नाहीं. त्या ऐवजीं एका सुंदर

राजकन्येचें प्रतिबिंब दिसलें. तिचें सौंदर्य पाहूनच वत्सर बेशुद्ध होऊन पडला.

परंतु तो मूर्छित कां झाला हें कोणाला कळलें नाहीं. नोकरचाकर उपचार करूं लागले. राजाच्या कानावर ती गोष्ट गेली. राजा देखील धांवत आला. राजवैद्यांनीं येऊन औषधोपचार केल्यावर राजकुमाराला शुद्ध आली. तेव्हां बेशुद्ध होण्याचें कारण सर्वांना कळलें.

तें ऐकून राजाला परमानंद झाला. मांत्रिकानें सांगितल्याप्रमाणें हाच आपला जांवई होणार असा विचार करून राजा

म्हणाला—"युवराज! ज्योतिष्यानें सांगितल्याप्रमाणें राजकन्येशीं विवाह करण्यास योग्य वर तूंच आहेस. तुला माझी मुलगी पसंत असेल तर मी मुहूर्त पाहून लग्नाची तयारी करतों." वत्सरनें होकर दिला.

सुमुहूर्तावर वत्सर व मेखला यांचा विवाह झाला. सासुरवाडी कांहीं दिवस राहून वत्सर सपत्नीक स्वदेशीं निघाला. वाटेंत नावेंत प्रवास करीत असतां एक विचित्र गोष्ट घडली.

वत्सर याचा एक नोकर कबर नांवाचा होता. तो याच्या वत्सर कडे अंगरक्षक म्हणून काम करीत असे. एका युद्धांत युवराजाच्या रक्षणासाठीं युद्ध करीत असतां तो आपला डावा हात घालवून बसला. त्यानंतर वत्सरनें त्याला आपला एक विश्वासपात्र नोकर म्हणून स्वतःजवळ ठेवून घेतलें.

नाव नदीपलीकडे जात असतां कबर याला दुरून दोन आवाज ऐकूं आले.

"सासरी जाणाऱ्या या मुलीवर तीन संकटें ओढवणार आहेत." एक आवाज होता.

"तीं संकटें कोणती बुवा?" दुसरा आवाज होता.

"पलीकडे गेल्यावर नदी कांठीं युवराजाला एक सुवर्ण अश्व दिसेल. तो त्यावर स्वारी करण्यासाठीं जाईल व बसल्याबरोबर घोडा अदृश्य होईल." पहिला आवाज म्हणाला.

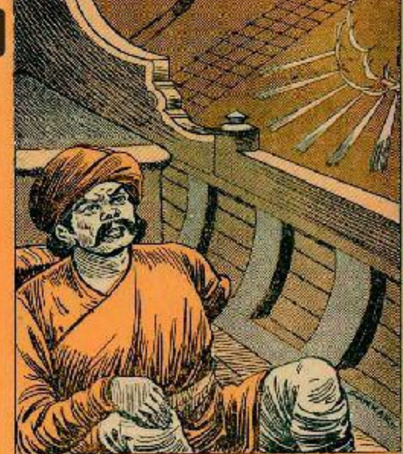
"मग यांतून राजकुमाराला वांचविण्यास उपाय काय?" दुसऱ्या आवाजानें विचारलें.

"एकच एक उपाय आहे. कोणी तरी त्यावेळीं तेथें असलें पाहिजे व युवराज घोड्यावर बसण्यापूर्वी तो घोडा ठार आला पाहिजे. आशा तऱ्हेनें एक संकट टळेल. परंतु दुसरें संकट समोर उभें राहील. घरीं पोंचल्यावर युवराजाला व युवराणीला नवीन वस्त्रें धारण करण्यासाठीं देण्यांत येतील. त्यांत जरीकाठी पैठणी पाहाल्याबरोबर ती नेसण्याचा मोह युवराणीला आवरणार नाहीं. पण ती पैठणी नेसल्याबरोबर राजकन्या जळून भस्म होऊन जाईल. पण ती पैठणी नेसण्यापूर्वी जर कोणी ती उचलून विस्तवांत टाकली तर ती जळून जाईल व दुसरें संकट पण टळेल." पहिला आवाज म्हणाला.

"तिसरें संकट कोणतें ओढवणार आहे?" दुसऱ्या आवाजानें विचारलें.

"सुनेच्या गळ्यांत महाराणी एक मोहन माळ घालील. त्यांतला किडा राजकुमारीला चांवेल व राजकुमारी तत्काळ मरून जाईल. त्या वेळीं कोणी पुढें येऊन राजकुमारीच्या हाताचेंच रक्त काढून त्याचे तीन थेंब तिच्या डोळ्यांत घालील तर राजकुमारीवरील हें संकट देखील टळेल. ह्या संकटांचें गुपित जर का कोणाला कळलें किंवा सांगितलें तर त्या संकटांतून युवराज व युवराणीचें रक्षण करणें तर दूरच ऐकणारा स्वतःच दगडाची मूर्त होऊन जाईल." पहिला आवाज म्हणाला.

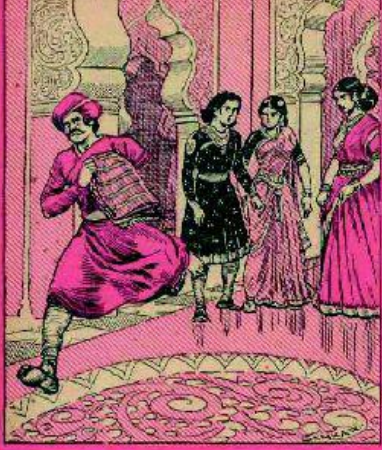
तें संभाषण तेथेंच थांबलें. कबरला तें ऐकून आश्चर्य वाटलें. आपल्या धन्यावर व धनीणीवर येणाऱ्या संकटांची कल्पना करू-

नच कबरच्या अंगावर शहारे उभे राहाले. ज्याच्या अन्नावर हा देह वाढला तो त्याच्या रक्षणार्थ खर्ची पडला नाहीं तर तो स्वामी-द्रोह ठरेल असा विचार करून त्यानें त्या विषयीं तोंडावाटे एक शब्द देखील बाहेर काढायचा नाहीं व सर्व गोष्टी वेळेवर साधायच्या असा मनाशीं विचार केला.

ती गोष्ट इतर कोणाला माहीत नाहीं व तें संभाषण इतर कोणी ऐकलें नाहीं या गोष्टीची कबर यानें खात्री करून घेतली होती.

नदी काठीं उतरल्याबरोबर त्यानें ऐकलें होतें तसा एक सुवर्ण अश्व खरोखरच

काठावर उभा होता. युवराजानें त्याला पाहिलें व त्याच्यावर बसण्यासाठीं पुढें जाऊं लागल्याबरोबर कबरनें तलवार उपसून त्या घोड्याला ठार केलें.

"हें काय केलेंस? उगाच मुक्या प्राण्याचा असा जीव कां घेतलास?" युवराजाला राग आला.

"मी जें केलें तें ठीकच केलें आहे. कारणं मला विचारूं नका." कबर म्हणाला.

राजधानींत पोंचल्यावर राणीनें आपल्या सुनेसाठीं पैठणी आणली. मेखला त्या पैठणीला हात लावणार इतक्यांत कबरनें ती पैठणी राणीच्या हातांतून काढून घेतली व सैंपाकघरांत जाऊन चुलींत टाकून दिली.

या खेपेस आपल्या स्वामीभक्त नोकराचा विक्षिप्तपणा युवराजाला असह्य वाटला. पण कबरनें ह्या खेपेस देखील तेंच उत्तर दिलें—"मी जें केलें तें तुमच्या बऱ्यासाठीं म्हणूनच केलें आहे. पण तें कसें हें तुम्ही विचारूं नये व मी सांगूं नये ह्यांतच सर्वांचें हित आहे."

इतक्यांत महाराणीनें एक रत्नहार सुनेला घातला. तो हार घातल्याबरोबर मेखला बेशुद्ध होऊन पडली. सर्व किंकर्तव्य विमूढ उभे असतां कबरनें खिशांतून चाकू काढला व मेखलेचा हात एका बाजूला थोडा कापला. रक्ताची चिरकांडी उडाली. पण तो थोडा देखील भ्याला नाहीं. त्यानें रक्ताचे तीन थेंब घेऊन राजकन्येच्या डोळ्यांत घातले.

तोंपर्यंत सर्व पहात उभे होते. पण कबरनें जें केलें तें सर्वं प्रत्येकाला अमानुष कृत्य वाटलें. वत्सरला वाटलें कीं आतां राजकन्या जिवंत राहणें शक्य नाहीं. त्या सर्वांला कारण कबर आहे असा विचार करून युवराजानें कबरला कैद करण्यास सांगितलें.

पण कबर साहस करून म्हणाला—"तुम्हांला वाटत असेल कीं मी राजकन्येचा जीव घेतला. पण मी हें सर्व जें केलें तें राजकन्येला वांचविण्यासाठींच केलें. राजकन्येला पुनर्जन्म मिळाला."

"याचें डोकें फिरलें आहे कीं काय? हा आणखी कांहीं दिवस जिवंत राहिला तर राजकन्याच काय सर्व राजघराण्यांतील प्रत्येक जण मरून जाईल. म्हणून प्रथम याचें डोकें उडवा." युवराज म्हणाला.

आतां तर मरण येणारच आहे. मग जें ऐकलें तें सांगून टाकण्यांत काय हरकत आहे असा विचार करून कबरनें सर्व सांगून टाकलें व तो दगड होऊन जागच्या जागीं उभा राहाला.

कबर दगडाचा पुतळा झाल्यानंतर राजकन्येला शुद्ध आली. वत्सरला आपल्या चुकीबद्दल फार वाईट वाटलें. एका स्वामीभक्त नोकरावर विश्वास न करून त्यानें त्याचें व स्वतःचें देखील नुकसान करून घेतलें.

कांहीं वर्षांनीं मेखलेला दोन मुलें झालीं. परंतु वत्सरला त्याच्या कौटुंबिक सुखांत एका गोष्टीची नेहमीं उणीव भासे. कारण कबरचा पुतळा त्याला सदा समोर दिसे.

एकदां दोघं आपल्या दोघां मुलांबरोबर कबरच्या पुतळ्याजवळ उभीं असतां त्यांना एक आवाज कोठून तरी ऐकूं आला. त्यांनीं परस्परांशीं बोलणें क्षणभर बंद केलें व तो आवाज लक्षपूर्वक ऐकूं लागले.

"कबरसाठीं इतका शोक करण्याचें काय कारण? तो जिवंत व्हावा असें तुला खरोखरच वाटत असेल तर त्याला एकच एक उपाय आहे. तूं आपल्या दोघां मुलांना बळी देऊन आपल्या नोकराला जिवंत करून घे."

तें ऐकून वत्सर तल्वार काढून आपल्या दोघां मुलांना ठार करायला पुढें सरसावला. पण तोंपर्यंत जो दगडाचा पुतळा होऊन तेथें स्वस्थ उभा होता तो पुढें येऊन म्हणाला—"थांब! थांब!" आणि त्यानें दोघां राजकुमारांना उचलून घेऊन पोटाशीं धरलें.

कवर पुन्हां जिवंत झालेला पाहून दोघांना फार आनंद झाला.

वेताळ येथवर गोष्ट सांगून म्हणाला—"राजा, मला एका गोष्टीची शंका वाटत आहे. वत्सर आपल्या दोघां मुलांना बळी द्यायचें ठरवून कवरला जिवंत करणार होता. पण त्या शिवाय तो जिवंत कसा काय झाला? या प्रश्नाचें उत्तर माहीत असून जर दिलें नाहींस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याचीं शंभर छकलें होऊन तुझ्याच पायांवर आदळतील."

विक्रमार्क म्हणाला—"मेखलावर ओढवलेलीं संकटें वत्सरला परीक्षा आहे कीं काय असें वाटलें. पण त्याचा अंदाज? चुकला व कवरसारखा एक स्वामीभक्त नोकर त्याला पारखा झाला. त्याला फार वाईट वाटलें. पश्चात्ताप वाटला. त्याचा पश्चात्ताप खरा आहे कीं खोटा ह्याची सत्व-परीक्षा घेण्यासाठीं त्या अदृश्य शक्तींनीं त्याची आणखी एक परीक्षा घेतली. या खेपेस तो यशस्वी झाला. वत्सरची परीक्षा घेणाऱ्या शक्ती दुष्ट नव्हत्या. त्यांना वत्सरच्या मुलांचा बळी घ्यायची इच्छा नव्हती. म्हणून कवर वेळींच जिवंत होऊन बोलूं लागला."

अशाप्रकारें राजाचें मौन भंग होतांच वेताळ प्रेताबरोबर नाहींसा झाला व जाऊन झाडाला लोंबकळूं लागला. (कल्पित)

च्यवन कथा

भृगु महर्षींची गोष्ट पुराणांत प्रसिद्धच आहे. त्यांचा जन्म ब्रह्मदेवाच्या हृदयांतून झाला. त्यांच्या मोठ्या पत्नीला एक मुलगा झाला. त्याचें नांव कवि असें होतें. ह्या कवीचा मुलगाच शुक्राचार्य. तो राक्षसांचा गुरु म्हणून पुढें प्रसिद्ध झाला.

एकदां देवांनीं राक्षसांचा पराभव करून त्यांचा संहार करण्याचें ठरविलें. पण भृगूच्या बायकोनें त्यांचें रक्षण केलें. तेव्हां देवांच्या वतीनें स्वतः विष्णूनें येऊन आपल्या सुदर्शन चक्रानें भृगु पत्नीचा शिरच्छेद केला. भृगूला अर्थातच विष्णूवर फार राग आला. त्यानें विष्णूला शाप दिला कीं तुला देखील मानव जन्म घेऊन पत्नी-विरहाचें दुःख सहन करावें लागेल. म्हणूनच विष्णूनें त्रेतायुगांत अवतार घेतला. तेव्हां त्याला सीतेचा विरह सहन करावा लागला.

भृगूला आणखी अनेक पत्नी होत्या. एकीचें नांव पुलोया असें होतें. एकदां भृगूनें पुलायाला होमकुंडाजवळ बसून होमांत आहुती देण्याचें काम दिलें व स्वतः दुसऱ्या एका कामासाठीं कोठें तरी निघून गेला. त्यावेळीं पुलोय नांवाचा एक राक्षस तेथें आला. पुलोयाला तेथें बसलेली पाहून राक्षसानें अग्नीला विचारलें—"ही कोण?"

"ही भृगुपत्नी पुलोया आहे!" अग्नि म्हणाला. तें ऐकून पुलोय म्हणाला—"प्रथम हिच्याशीं माझा विवाह झाला. त्यानंतर भृगूनें हिच्याशीं लग्न करून घेतलें." असें सांगून पुलोय राक्षसानें डुकराचें रूप धारण केलें व पुलायाला उचलून घेऊन निघाला.

श्री बा रा सोमण

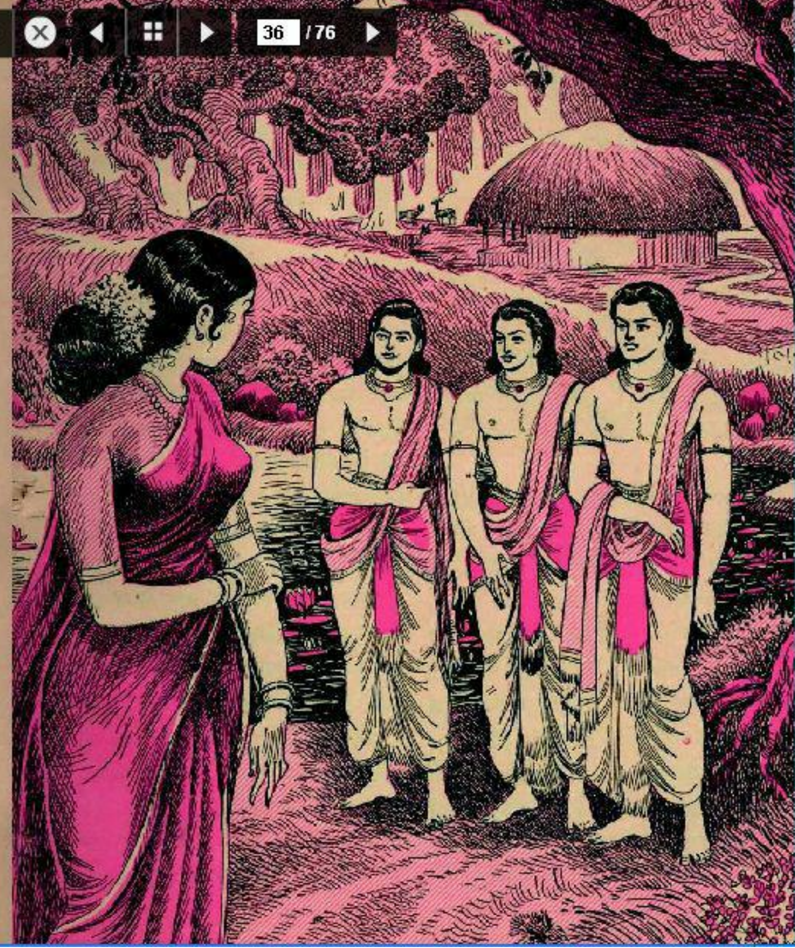
पुलोया त्या वेळीं गरोदर होती. तिच्या पोटांतील शिशु बाहेर आला व पुलोय राक्षसाकडे क्रुद्ध होऊन पाहूं लागला. त्याच्या डोळ्यांतून ज्वाळा बाहेर येत होत्या. त्यांत पुलोय राक्षस भस्म झाला. पुलोयाचा तोच मुलगा पुढें च्यवन म्हणून पुराणांत प्रसिद्ध झाला.

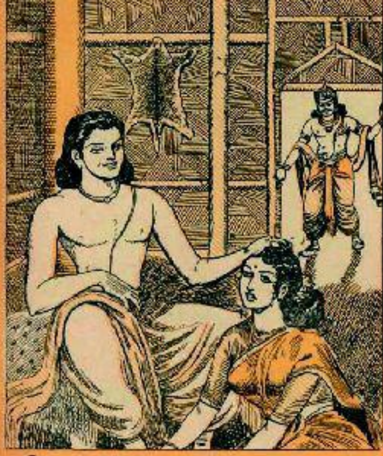
च्यवनानें कित्येक वर्षें तप केलें. तो समाधिस्त असतां त्याच्यावर वारूळ वाढलें. तो ज्या जागीं तप करीत होता तेथें वैवस्वत राजाचा मुलगा शर्याति हा आपली सुस्वरूप कन्या सुकन्या हिच्यासह ससैन्य वनविहार करण्यास आला. एका वारुळांतून उजेडाचे झोत येत असलेले पाहून सुकन्येला आश्चर्य वाटलें. तिनें नोकराकरवीं तें वारूळ खणविलें. त्यामुळें च्यवनाला जखम झाली व रक्त वाहूं लागलें. च्यवनाला राग आला. त्यानें शर्यातीच्या सैनिकांचें मलमूत्र आपल्या तपोबलानें थांबवून टाकलें. त्यामुळें सैनिकांना पोटांत असह्य कळा येऊं लागल्या.

खरी चूक सुकन्येची होती. पण शिक्षा मिळाली सैनिकांना. शर्याति च्यवनाकडे गेला व म्हणाला—"मुलीच्या चुकीमुळें हा अपराध घडला. क्षमा करावी."

"तूं आपल्या मुलीचें लग्न माझ्याशीं करून दिलेंस तर मी आपला मंत्र परत घेईन." च्यवन म्हणाला. शर्याति त्याला कबूल झाला व त्यानें सुकन्येचा विवाह च्यवनाशीं करून दिला. च्यवन म्हातारा होता व स्वभावानें अत्यंत क्रोधी होता. तरी सुकन्येनें सर्व प्रकारें त्याची सेवा करून त्याचें प्रेम संपादन केलें.

एकदां अश्विनी कुमार च्यवन ऋषींच्या आश्रमीं आले. च्यवन ऋषि त्यांना म्हणाले—"तुम्ही माझें वार्द्धक्य नाहींसें करून मला यौवन दिलेंत तर मी शर्यातीकडून यज्ञाचा

भाग देववीन व सोमरस पान पण करवीन." त्यांनीं तें कबूल केलें. ते म्हणाले—"आम्ही सांगतों तसें तूं केलेंस तर तुला यौवन-प्राप्ति होईल.

नंतर ते सुकन्येकडे गेले व तिला म्हणाले—"तूं तरुण आहेस. ह्या म्हाताऱ्या बरोबर किती काळ आयुष्य कंठणार ? तूं आमच्या बरोबर आलीस तर तुला तरुण पति मिळेल."

तें ऐकून सुकन्येला राग आला. तिनें च्यवनाकडे जाऊन अश्विनीकुमारांविरुद्ध तक्रार सांगितली. पण च्यवनाला राग आला नाहीं. तो म्हणाला—"त्यांच्या सांगण्याप्रमाणें एखाद्या तरुणाला आपलां पति मानून त्याच्या बरोबर रहा." तेव्हा सुकन्या अश्विनीकुमारांकडे जाऊन म्हणाली—"मी तुमच्या बरोबर यावयास तयार आहें. मला तरुण पति दाखवा."

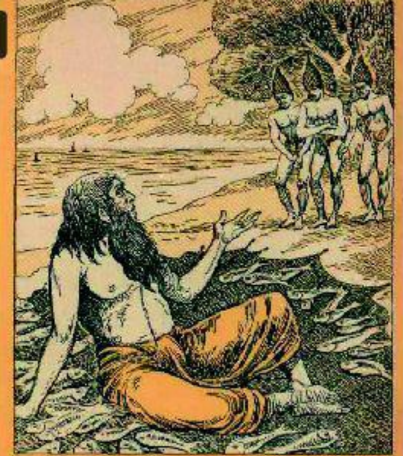
अश्विनीकुमारांनीं शेजारच्या ओढ्यांत बुडी मारली व त्याच वेळीं च्यवनानें पण त्याच ओढ्यांत बुडी मारली. पण ज्यावेळीं तिघे बाहेर आले त्यावेळीं सुकन्येला तिघे तरुण दिसले. त्यांपैकीं आपला पति कोण हें सुकन्येनें ओळखलें नाहीं. अश्विनीकुमारांनीं च्यवनाकडे बोट दाखविल्यावर सुकन्या आपल्या पतीबरोबर आश्रमांत परत आली.

कांहीं काळानें शर्याति आपल्या मुलीला व जांवयांना यज्ञसमारंभांत भाग घेण्यासाठीं निमंत्रण करायला आला. तेथें एका तरुणाची सेवा करीत मुलीला बसलेली पाहून त्याच्या मनांत मुलीवर संशय आला.

पण सुकन्येनें पूर्ववृत्त सांगून अश्विनी कुमारांच्या कृपेनें तिच्या पतीला तारुण्यलाभ कसा झाला हें सांगितलें.

शर्यातीनें यज्ञ केला. च्यवनानें आपल्या वचनाप्रमाणें अश्विनीकुमारांना यज्ञभाग द्यायला शर्यातीला सांगितलें तेव्हां इंद्रानें त्यांत विघ्न आणलें. म्हणाला—"दोघे अग्निभाग घेण्यास अधिकारी नाहींत." पण च्यवनानें त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केलें व त्यांना यज्ञभाग देवविला. इंद्राला राग आला. त्यानें वज्राचा आघात करून च्यवनाला ठार करण्याचें ठरविलें. पण च्यवनानें इंद्राचा उगारलेला हात जागच्या-जागीं स्थिर करून टाकला. एवढेंच नव्हें तर च्यवनानें एक यज्ञ करून त्यांतून मंद नांवाचा एक राक्षस उत्पन्न केला. तो राक्षस यज्ञवेळीं हजर असलेल्या देवांना गिळून टाकण्यासाठीं धांवला. इंद्रानें च्यवनाचे पाय धरले व त्याची माफी मागितली. अश्विनी-कुमारांनीं सर्व देवांबरोबर बसून सोमरस पान केलें.

एकदां च्यवनानें गंगा व यमुना या दोन्हीं नद्यांच्या संगमांत बारा वर्षें तपश्चर्या केली. जेव्हां कांहीं कोळ्यांनीं त्या जागीं आपलें जाळें फेंकलें तेव्हां माशांबरोबर च्यवन देखील जाळ्यांत सांपडला त्याला पाहून कोळ्यांनीं माफी मागितली. तेव्हां तो त्यांना म्हणाला—"हे मासे बारा वर्षें माझ्याबरोबर या संगमांत वास करीत आले

आहेत. आमचें परस्परांवर प्रेम आहे. ह्यांना तुम्ही विकणार असाल तर यांच्याबरोबर मला देखील विकून टाका."

त्या कोळ्यांनीं ती गोष्ट त्यांच्या देशाचा राजा नहुष याला जाऊन सांगितली. नहुष राजानें च्यवनाजवळ येऊन कोळ्यांना क्षमा करण्यास विनंति केली.

"त्यांनीं आपल्या कर्तव्याचें व कुळ-धर्माचें पालन केलें आहे. ह्यांत त्यांची चूक काय ? तुला पाहिजे असेल तर तूं माझ्या शरिराची योग्य असेल ती किंमत देऊन मला सोडवून घे." च्यवन राजाला म्हणाला.

"कोळ्यांना एक हजार मोती देतों," नहुष राजा म्हणाला.

"पण माझी किंमत तेवढीच का आहे!" च्यवनानें राजाला विचारलें.

राजा म्हणाला—"मी एक कोटी मोती द्यायला तयार आहें. अर्धे राज्य द्यायला तयार आहें. पाहिजे तर सर्व राज्य द्यायला तयार आहें." पण च्यवनानें त्याला विचारलें—"राजा, माझी किंमत एवढीच?"

कर्मधर्मसंयोगानें गविजातु नांवाचे ऋषि तेथें आले. ते म्हणाले—"शास्त्राप्रमाणें फक्त गायच ब्राह्मणाची किंमत आकारण्यास योग्य ठरतें. कोळ्यांना एक गाय देऊन च्यवनाला सोडव. राजानें एक गाय दिल्यावर च्यवनाच्या मनाचें समाधान झालें.

राजाकडून गाय घेऊन कोळ्यांनीं ती गाय च्यवनालाच दान केली. च्यवनानें कोळ्यांवर संतुष्ट होऊन कोळी व मासे सर्वांना आशीर्वाद दिला.

एकदां देव आपसांत बोलत होते कीं भृगु वंश व कुशिक वंश दोन्ही एकत्र होण्याचा योग आहे. च्यवनाला ते आवडलें नाहीं. कांहीं तरी उपाय करून कुशिक वंशाचा नाश करण्याचें मनाशीं ठरवून तो कुशिकाच्या घरीं गेला. राजा व राणी दोघांनीं त्याचें आतिथ्य केलें. च्यवनानें जी सेवा करण्यास सांगितली ती त्यांनीं केली. च्यवन म्हणाला—"मी झोंपत आहें. मी उठेपर्यंत तुम्ही दोघं माझ्या पायगती बसा.

राजा व राणी च्यवनाच्या पायांजवळ बसून राहिलीं. च्यवन एकवीस दिवस झोंपून होता आणि राजा व राणी निराहार त्याच्या पायगती बसून होतीं. च्यवन जागा झाला व एक शब्द देखील बोलल्याशिवाय उठून बाहेर निघून गेला. राजा व राणी देखील त्याच्या पाठोपाठ निघालीं. कांहीं अंतर चालत गेल्यावर च्यवन अदृश्य झाला. आतां तीं दोघं काय करणार? परत आलीं तेव्हां च्यवनाला पलंगावर झोंपलेला पाहून पुन्हां त्याच्या पायगती जाऊन बसली.

च्यवन जागा झाल्यावर राजा व राणीनें त्याच्या स्नानादीची सर्व व्यवस्था करून दिली. स्नानादि आटोपून च्यवन त्यांना म्हणाला—"आतां तुम्ही मला रथांत बसवून रथ ओढा." राजा व राणी रथ ओढूं लागलीं. च्यवनानें कांटेरी काठीनें त्यांना बडविलें. दोघांचें सर्व शरीर रक्त बंबाळ झालें.

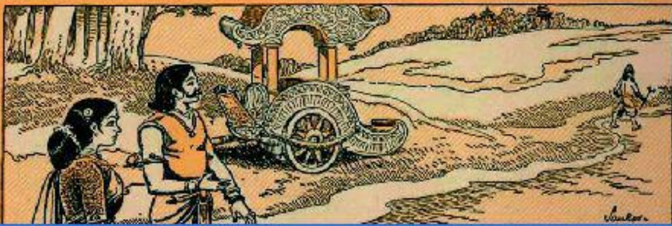

इतकें सर्व झालें तरी राजा राणीनें चिकाटी सोडली नाहीं. शेवटीं च्यवनाला त्यांच्या सहन शक्तीसमोर हात टेंकावे लागले. तो रथांतून खालीं उतरला व दोघांच्या अंगावरून त्यानें हात फिरवला. सर्व जखमा भरून आल्या व त्यांचा सर्व थकवा दूर झाला. दोघांना पुनः तारुण्यलाभ झाल्या-सारखें वाटलें. च्यवन त्यांना म्हणाला— "मी जप करण्यासाठीं गंगेवर जात आहें तुम्ही दोघं उद्यां तेथें या." असें सांगून च्यवन निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशीं कुशिक राणीबरोबर गंगेवर च्यवन जप करीत बसला होता तेथें आला. च्यवनानें आपल्या योगबळानें त्यांना स्वर्ग व तेथील वैभव दाखविलें. त्यांनीं स्वर्गांत प्रवेश केला. त्याच वेळीं च्यवन अदृश्य झाला. पुन्हां प्रगट होऊन त्यानें दोघांना काय पाहिजे तो वर मागून घ्यायला सांगितलें. कुशिक राजानें च्यवनाला विचारलें—"आपण एकवीस दिवस झोंपलांत तें कशासाठीं?"

"तुमच्या व आमच्या वंशांचा संबंध होणार आहे हें ऐकून मी संधी पाहून तुमच्या कुळाचा नाश करण्याचें ठरविलें होतें. मी ही सर्व परीक्षा, सत्वपरीक्षाच म्हणा पाहिजे तर, करून पाहिली. पण शेवटीं मलाच माघार घ्यावी लागली. तुमच्या नातवाला ब्रह्मतेज लाभेल." च्यवनानें त्यांना आशीर्वाद दिला.

कुशिकाचा नातूच विश्वामित्र. कुशिकाला गाधी नांवाचा मुलगा झाला व त्याचा मुलगा तेच विश्वामित्र मुनि. विश्वामित्र क्षत्रिय वंशांत जन्मले. पण सर्व देवांनीं त्यांना ब्रह्मर्षि म्हणून मान दिला.

गंधर्व राजकन्या

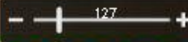
[२]

हुसन स्वतः तर एका संकटांतून मुक्त झालाच. त्याबरोबर त्यानें आपल्या शत्रूला देखील यमलोकीं पाठविलें.

त्यानें हातांतली तबकडी गरगर फिरवून पाहिली. पण तिचा उपयोग कसा करावयाचा हें त्याला कळलें नाहीं. आपण चुकून कांहीं तरी केलें तर त्याचा परिणाम उलटाच व्हायचा या भीतीनें त्यानें ती तबकडी एका जागीं आपल्या कपड्यांतच लपवून ठेवली व चारी बाजूला एकदां दृष्टि फिरवून पाहिली.

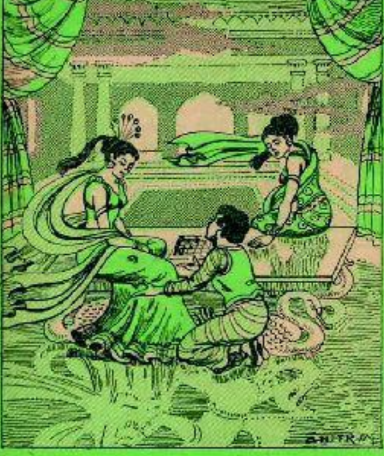
तो पर्वत, व तो उभा होता तें शिखर, ढगापलीकडे आकाशांत डोकें वर काढून जणुं कांहीं पहात होतें, ती जागा मात्र पुष्कळ समतल होती. एक देखील झाड किंवा झुडुप त्याला दिसलें नाहीं. सपाट कातळच त्याला दिसला. दुसऱ्या टोकाला त्याला ज्वाळा दिसत होत्या. जिथें मनुष्यवस्ती नाहीं तेथें विस्तव कोठून असणार व विस्तवा-शिवाय ज्वाळा कोठून येणार असा विचार करून तो ज्या दिशेला त्याला ज्वाळा दिसत होत्या त्या दिशेनें चालूं लागला.

तो जवळ जाऊं लागला तसतसा त्या ज्वाळांऐवजीं त्याला एका राजवाड्यासारखी एक इमारत दिसूं लागली. त्या राज-वाड्याच्या चारी टोंकाला चार उंच मीनार होते त्यावर गोलघुमट होते. स्तंभांवर व घुमटांवर सोन्याचा पत्रा बसविलेला होता. सूर्याचा प्रकाश त्या पत्र्यावर पडला कीं तो झळके व दुरून ज्वाळाच भासत.

हसन दमलेला तर होताच. या वाड्यांत कोणी मनुष्य रहात असेल कीं कोणी यक्ष, गंधर्व किंवा देव रहात असेल? कोणी असो. आपण आंत जाऊन कोणत्या तरी कोपऱ्यांत विश्रांति घ्यायला कांहीं हरकत नाहीं. असा विचार करून हसन दिंडी दरवाज्यांतून आंत शिरला. राजवाड्यासमोर एक विस्तीर्ण पटांगण होतें व दुतर्फा गालिचासारखी हिरवळ होती. तें एक उद्यानच होतें.

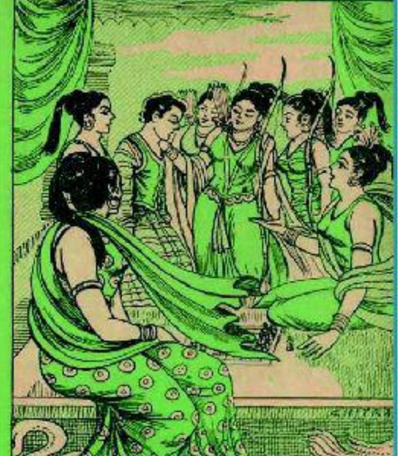
त्यानें त्या संगमरमरी पटांगणांत पाऊल टाकल्याबरोबर त्याला समोर एका दगडी बांकावर दोन तरुणी बसलेल्या दिसल्या. प्रथम त्यांना हसन दिसला नाहीं. पण दोघींपैकीं धाकटीची नजर हसनवर गेली व ती आपल्या बहिणीला म्हणाली—"कोणी तरी परका मनुष्य आलेला दिसतो आहे. दुष्ट बहरामानें आजपर्यंत कित्येक तरुणांचा जीव घेतला. पण हा जिवंत वांचला कसा?"

हसनला त्या तरुणीचें सर्व बोलणें छान ऐकूं आलें. तो दोघींना नमस्कार करून म्हणाला—"मी त्यांपैकींच एक दुर्दैवी तरुण आहें!" बोलत असतां त्याच्या डोळ्याला टिपें आलीं. धाकटीला त्याची फार कींव आली. ती आपल्या बहिणीला म्हणाली—"अक्का! ह्याला आपला भाऊ मानून ठेवून घेऊं या का?"

ती हसनला आपल्या महालांत बोलावून घेऊन गेली. त्याला सुंदर वस्त्रें अंगांत घालायला दिलीं. नंतर दोघी बहिणींनीं त्याला आपल्याबरोबर जेवायला बसायला सांगितलें.

त्यांचें तें आदरातिथ्य पाहून हसन म्हणाला—"मी इतका दमलों आहे कीं तें माझें मलाच ठाऊक. त्यानें स्वतःची दुःखकथा सविस्तर सांगितली.

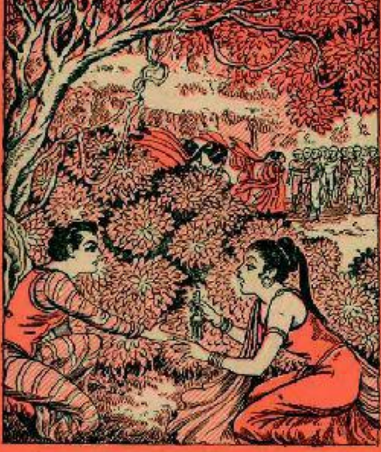
त्यानें आपली दुःखकथा संपविल्यावर धाकटीनें आपली दुःखकथा सुरू केली. ती म्हणाली. "आम्ही दोघी गंधर्व कन्या आहोंत. आम्ही एकंदर सात बहिणी. आम्ही एकाच बापाच्या मुली. पण आमची सर्वांची आई मात्र एक नाहीं. मी सर्वांत धाकटी व ही आमची सर्वांची मोठी अक्का. बाकी पांच बहिणी बाहेर शिकारी-साठीं गेल्या आहेत. लवकरच त्या परत येतील. आमच्या वडिलांची अशी समजूत आहे कीं आमच्याशीं कोणीच लग्नाला तयार होणार नाही. आम्हांला सर्व आयुष्य अवि-वाहितच कंठावें लागेल असा विचार करून आमच्या बाबांनीं या निर्जन स्थानीं हा राजवाडा आमच्यासाठीं बांधला. तसें पाहिलें तर हा देश फार सुंदर आहे, एवढेंच नव्हे तर धनधान्यपूर्ण पण आहे. जिकडे पहावें तिकडे फुलझाडें व फळझाडें आहेत. मोठ-मोठीं सरोवरें आहेत व त्यांत राजहंस विहार करतात. या राजवाड्यांत आम्हांला स्वर्गी-तलीं सर्व सुखें प्राप्त आहेत. एकाच गोष्टीची कमतरता भासते आम्हांला. कोणी नवीन चेहरा दिसत नाहीं. परस्परांचा चेहराच काय तो आम्हांला नेहमीं दिसतो. पण तूं आल्यानें

ती उणीव पण नाहींशी झाली आहे. म्हणून आम्हांला जास्तच आनंद होत आहे.

दोघी बहिणी आपल्या त्या मानलेल्या भावाशीं बोलत असतां पांची बहिणी शिकार संपवून घरीं परत आल्या. एक भाऊ लाभल्याचा त्यांना देखील फार फार आनंद वाटला. त्यांनीं त्याच्याकडून वचन घेतलें कीं तो नेहमीं त्यांच्या बरोबरच राहील कोठें निघून जाण्याचा विचार देखील मनांत आणणार नाहीं.

हसनला ती नवीन जागा फार आव-डली. आपल्या बहिणींबरोबर शिकारीला

जाण्यांत, गप्पा मारण्यांत व थट्टामस्करी करण्यांत किती महिने लोटले हें त्याला कळलें नाहीं.

त्याला आपल्या वहिणींविषयीं जितका अभिमान वाटे तितकाच, किंबहुना त्याहूनहि जास्त अभिमान त्यांना आपल्या भावाविषयीं वाटे. दऱ्याखोऱ्यांतून हिंडत फिरत त्यांचा वेळ आनंदानें जाऊं लागला. त्यांची परस्परांशीं चांगलीच ओळख झाली.

एकदां सर्वजण मिळून एका झाडाखालीं खेळत असतां आकाशांत एकाएकीं धुळीचे लोट जमा झाले. सूर्य देखील दिसेनासा झाला. त्याच वेळीं वीज कडाडल्याचा आवाज ऐकूं आला.

सर्व राजकुमारी भिऊन गेल्या व हसनला म्हणाल्या—" तूं जाऊन कोठेंतरी लपून बैस."

सगळ्यांत धाकट्या राजकन्येनें हसनला एका झुडपाआड नेऊन बसविलें.

तिकडे गंधर्वांचें एक मोठें सैन्य येऊन राजवाड्याच्या पटांगणांत दाखल झालें. गंधर्वराजाच्या सन्मानार्थ राजकन्यांच्या वडिलांनीं एक मेजवानी दिली होती. त्या मेजवानीला हजर राहण्यासाठीं राजकन्यांना घेऊन जायला तें सैन्य आलें होतें.

तें कळल्यावर सर्वांत धाकट्या वहिणीनें येऊन हसनला तें सांगितलें व म्हणाली—"तुला एकट्याला येथें ठेवून जावें लागत आहे. पण त्याला नाइलाज. हें घे किल्ल्यांचें जुडगें. आम्ही परत येईपर्यंत या राजवाड्याचा तूंच मालक." नंतर एक नीलमणी बसविलेली किल्ली देत म्हणाली—"या किल्लीनें जें कुलुप उघडेल त्या खोलींत मात्र जाऊं नकोस."

नंतर सातहि वहिणी त्याचा निरोप घेऊन त्यांना घेऊन जाण्यासाठीं आलेल्या सैनिकांबरोबर निघाल्या.

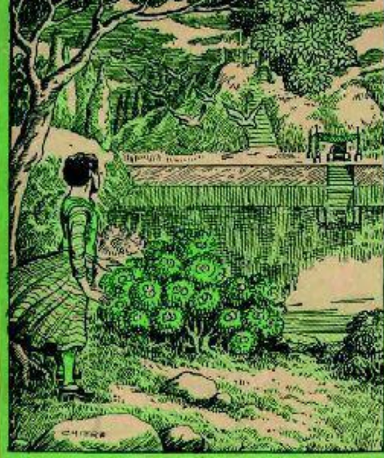
त्या निघून गेल्यावर तो राजवाडा हसनला सुनासुना वाटूं लागला. हसन उदास व दुःखी मनानें सर्व राजवाडाभर फिरला. त्याच्या वहिणींच्या म्हणून ज्या ज्या वस्तु त्याला दिसल्या त्या सर्व त्यानें पाहाल्या. त्या जेथें बसत वा हिंडत तेथें तो कांहीं वेळ बसे. पण त्याच्या मनाला चैन पडेना. हिंडत हिंडत तो जी खोली उघडूं नकोस म्हणून राजकन्येनें सांगितलें होतें त्या खोलीजवळ आला. त्यानें ती किल्ली बाहेर काढली पण त्याला धाकट्या वहिणीनें बजावून सांगितलेली गोष्ट आठवली.

पण त्याच्या मनांत विचार चालू होते. ही खोली उघडूं नकोस असें तिनें कां सांगितलें? असें आहे तरी या खोलींत काय? कांहींहि असो, तिनें बजावून सांगितलें आहे त्या प्रमाणें वागलें पाहिजे. पण ती खोली मनांत सारखी घोटाळूं लागली. त्या मुळें त्याला झोंप देखील आली नाहीं. शेवटीं त्यानें ती खोली उघडण्याचें मनाशीं ठरविलें. तरी उजाडेपर्यंत मनाला आवरून ठेवण्याचा त्यानें निश्चय केला. पण पुन्हां त्यानें विचार केला उघडावयाचें ठरविल्यावर पुन्हां सकाळपर्यंत वाट पाहण्याची तरी काय गरज? त्यानें एक दिवा लावला आणि त्या किल्लीनें दरवाजा उघडून तो आंत गेला.

त्या खोलींत त्याला कांहींच दिसलें नाहीं. टेबल, खुर्च्या, बांकें, गलिचा किंवा चटाई एक देखील वस्तु नव्हती. एका बाजूला एक शिडी मात्र उभी केलेली त्याला दिसली. तो त्या शिडीवरून वर छपरावर गेला.

वर जाऊन पाहिलें तेव्हां त्याला एक दुसरेंच आश्चर्य वाटलें. तेथें त्याला एक सुंदर उद्यान दिसलें. फुलझाडें पुष्कळ होतीं

उद्यानापलीकडे एक सुंदर सरोवर होतें. त्यांत आकाशाचें प्रतिबिंब स्वच्छ व सुंदर दिसत होतें. सरोवरापलीकडे त्याला एक दुसराच विचित्र राजवाडा दिसला. त्या राजवाड्याचें शिखर आकाशाला टेकलेलें होतें. त्या राजवाड्यापासून सरोवरापर्यंत पायऱ्या बांधलेल्या होत्या. सरोवराच्या काठावर एक सुंदर रत्नखचित संगमरमरी बांक होतें. त्या बांकाच्या चारी बाजूला चार गुलाबी रंगाच्या स्फटिकाचे खांब होते व त्यांवर हिरव्या रंगाचा रेशमी चांदवा लावलेला होता. त्या सिंहासनासारख्या बांकाची कारीगिरी राजाच्या सिंहासनाला लाजवील अशी होती.

हसन तें दृश्य अश्चर्य चकित होऊन पहात असतां आकाशांतून दहा पक्षी त्या सरोवराच्या काठीं येऊन उतरले. एक पक्षी त्या सिंहासनावर जाऊन बसला व इतर पक्षी त्याच्या चारी बाजूला घोळका करून उभे राहाले. सर्वांत आश्चर्य म्हणजे त्या पक्ष्यांच्या-जागीं हसनला सुंदर स्त्रिया दिसल्या. त्यानंतर त्या, सरोवरांत उतरून स्नान करूं लागल्या. परस्परांवर पाणी उडवीत त्या जलक्रीडा करूं लागल्या. त्यांच्या त्या हंसण्या खिदळण्यानें दिगदिगंत दुमदुमलें.

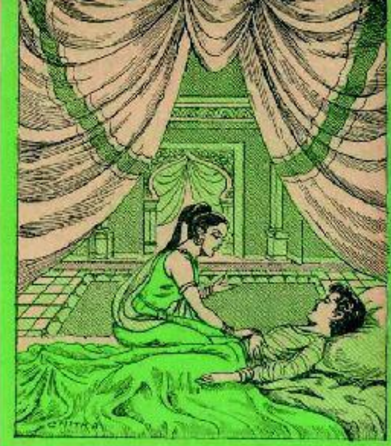
त्यांच्या पैकीं एक स्त्री फारच सुंदर होती. तिच्या सौंदर्यावर हसन मोहित झाला. तो एका झाडाआड लपून तिच्याकडे टक लावून पाहूं लागला. तिचें चालणें, फिरणें, बोलणें हंसणें सर्वांतच त्याला एक तऱ्हेचें गोड आकर्षण वाटलें.

कांहीं वेळ जलक्रीडा करून सर्व स्त्रिया बाहेर आल्या व वस्त्रें बदलून चांदण्या रात्रींत गाणें म्हणत उद्यानांत हिंडूं फिरूं लागल्या. त्यांपैकीं कोणी तरी एक म्हणाली—"चला आतां, उजाडण्याची वेळ झाली." लगेच पक्ष्यांचें रूप घेऊन त्या सर्व उडून गेल्या.

हसन बराच वेळ त्या सुन्या जागीं बसून राहाला. तोंपर्यंत प्रेम ही काय वस्तु असते हें त्याला माहीत नव्हतें. पण त्याची जाणीव झाल्यापासून मात्र त्याला ती जागाच काय, स्वतःचें जीवित देखील सुनें सुनें-सें भासूं लागलें. तो दिवस एका युगासारखा वाटला त्याला. पुन्हां संध्याकाळीं तो त्या सरोवराच्या काठीं येऊन बसला. पण त्या दिवशीं त्या स्त्रिया आल्या नाहींत. दुसऱ्या दिवशीं पण आल्या नाहींत.

हसनची भूक, तहान, झोंप सर्व हरपली. त्याचें मन निराश झालें. आतां जिवंत राहण्यांत तरी काय अर्थ आहे? याच विचारांत तो झुरत चालला.

दहा दिवसांनीं गंधर्व राजकन्या आपल्या वडिलांकडून परत आल्या. आल्या-बरोबर सर्वांत धाकटी बहीण त्याच्या शोधार्थ निघाली. हसनची ती दशा पाहून तिला फार वाईट वाटलें. म्हणाली—"ही काय रे तुझी दशा? कसा अगदीं वाळून गेला आहेस. पहा, तुझें तोंड काळ-वंडलें आहे.

डोळे खोले गेले आहेत. काय झालें काय तुला? काय तें खरें खरें सांग!"

हसन म्हणाला—"आतां तुझ्याजवळ लपवालपवी कसली? मी करायला नको होती ती चूक केली आणि तिचें फळ भोगीत आहें. मला कोण मदत करणार? असा शेवटीं मी जगाचा कायमचा निरोप घेईन."

"तूं असें मन लहान करून कां घेतोस? आम्ही आहों कीं. तुला सुखी करण्यासाठीं आम्ही सगळ्या बहिणी आपले प्राण जरी वेंचावे लागले तरी त्याला तयार आहों.

पण तूं जर का असा कांहीं हट्ट केलास तर मी तरी विहिरींत उडी टाकीन."

"मी गेल्या दहा दिवसांत कांहीं खाल्लें किंवा प्यालों नाहीं!" असें सांगून घडलेलें सर्व वृत्त त्यानें तिला सांगितलें.

हसनला वाटत होतें कीं जी गोष्ट करूं नकोस म्हणून त्याच्या बहिणीनें त्याला सांगितली होती ती केल्याबद्दल ती रागावेल. पण ती रागावली नाहीं. उलट ती त्याला म्हणाली—"ज्या अप्सरेवर तुझें मन बसलें आहे तिच्याशीं तुझी भेट करून द्यायचा प्रयत्न मी करीन. पण ही गोष्ट तूं इतर बहिणींना सांगतां कामा नये. हें मी तुला सांगून ठेवतें. समज कधीं पुन्हां या दरवाज्याची किंवा त्याच्या किल्लीची गोष्ट निघालीच तर तूं तुला त्या विषयीं जणुंकांहीं, माहीतच नाहीं असें दाखव. तुला कोणी विचारलेंच कीं तूं असा कां वाळून कांटा झाला आहेस तर एवढेंच सांग कीं तुमच्या साठींच!"

नंतर ती आपल्या बहिणींना जाऊन म्हणाली—"पाहिलेंत आपल्या गैरहजेरींत हसनची काय दशा झाली आहे ती. बिचारा खाटेला खिळला आहे. तो आपल्या आईची आठवण काढतो आणि रडत असतो. अगदीं पहावत नाहीं अशी झाली आहे दशा त्याची.

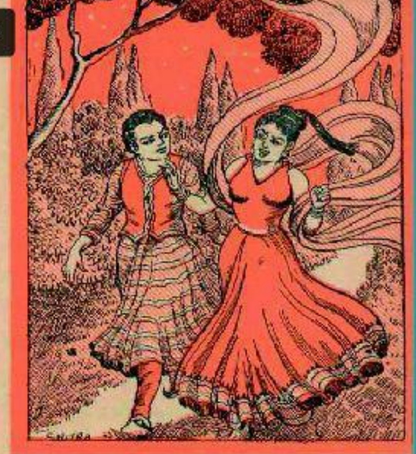
तें ऐकून गंधर्वकन्यांना पण फार वाईट वाटलें. त्यांनीं त्याच्याकडे धांवत जाऊन विचारपूस केली. त्यांनीं आपल्या वडिलांच्या देशांतून जे जे खाद्यपदार्थ आणले होते ते त्याला खायला दिले. जें जें त्यांनीं पाहिलें तें त्याला सांगितलें.

पुरा एक महिना त्यांनीं त्याची सेवा केली, तेव्हां त्याची तब्येत थोडी थोडी सुधारली.

पुढें कांहीं दिवसांनीं गंधर्वकन्या शिकारी साठीं निघाल्या. सर्वांत धाकटी बहीण हसन-ला मदत करण्यासाठीं म्हणून एकटी मागें राहाली.

सर्व बहिणी निघून गेल्यावर ती हसनला सरोवराकाठच्या बागेंत घेऊन गेली. म्हणाली—"पहा, या सरोवराच्या काठावर आंघोळीसाठीं किती सुंदर पायऱ्या बांधल्या आहेत. तूं ज्या स्त्रीवर मोहित झाला आहेस तिनें कोठें आंघोळ केली होती?" हसननें तिला ती जागा दाखविली.

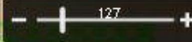
"असें होय! त्या तर गंधर्व राजाच्या मुली होत्या व त्यांच्याबरोबर आलेल्या त्यांच्या कांहीं मैत्रिणी! त्या गंधर्व राजाच्या पदरींच आमचे वडील नोकरी करतात. गंधर्व राजाच्या सर्वांत धाकट्या मुलीवरच बहुतेक तूं भाळला असशील. गंधर्व राजा-च्या नगरीं मनुष्यांना काय, पण इतर गंधर्वांना देखील प्रवेश मिळत नाहीं. त्या मुली दर पौर्णिमेला पक्ष्याचा वेष करून या सरोवरावर जलक्रीडेला येतात. आंघोळ झाल्यावर पुन्हां पक्ष्यांचें रूप घेऊन निघून जातात. पक्ष्यांचा तो वेष नसला तर गंधर्वलोकांत जातां येणार नाहीं. तूं येथेंच लपून रहा व

पक्ष्यांचा वेष काठावर ठेवून ती पाण्यांत उतरली कीं तूं तिचा वेष लपवून ठेवून दे. तिनें किती विनवण्या केल्या तरी तिला तो परत देऊं नकोस. तूं तिला तो वेष दिलास तर तुझ्याबरोबर आम्ही व आमच्या बरोबर आमचे वडील सर्वां-च्याच जिवाला धोका आहे. तूं तिचे केस धरून तिला ओढून घेऊन ये. ती तूं सांगशील तें कबूल करील. त्यानंतर काय हें करायचें पाहून घेऊं."

हसनला फार आनंद झाला. तो आपल्या बहिणीबरोबर परत राजवाड्यांत आला.

दिवसभर तो त्या राजकन्यांबरोबर गप्पा मारीत बसला.

दुसऱ्या दिवशीं पौर्णिमा होती. संध्याकाळ झाल्याबरोबर तो सरोवराच्या कांठीं जाऊन एका झाडाआड लपून बसला. थोड्या वेळानें गंधर्वराजाची ती कन्या आपल्या बहिणीं व मैत्रिणींबरोबर त्या सरोवरावर स्नानास आली. पक्ष्याचीं वस्त्रें काठावर टाकून त्या पाण्यांत उतरल्या. हसन भीतभीत तेथें गेला व ज्या गंधर्व राजकन्येवर त्याचें मन बसलें होतें तिच्या वांटचा तो पक्षीवेष उचलून घेऊन तेथेंच लपून बसला.

थोड्या वेळानें ती पाण्यांतून बाहेर आली. पण तेथें आपला तो पक्षीवेष नसलेला पाहून ती जोरानें ओरडली. तिचा आवाज ऐकून तिच्या बहिणी व मैत्रिणी पाण्यांतून बाहेर आल्या. सर्व वृत्त त्यांना देखील कळलें. त्यांनीं तिला मदत तर केली नाहींच, आपली सुद्धां अशीच दुर्गत व्हायची कदाचित, असा विचार करून पक्षीरूप घेऊन त्या उडून गेल्या. ती राजकन्या एकटीच मागें राहाली.

आतां ती एकटी होती. अगदीं घाबरून गेली होती. त्यावेळीं हसन पुढें आला. तिला पाहून-विशेषेकरून ती घाबरलेली पाहून, हसनचें हृदय द्रवलें. ती त्याला पाहतांच सरोवराकडे धांवली. तो तिला धरायला धांवला. शेवटीं तिचे केस धरून तो तिला ओढून घेऊन आला. तिनें देखील डोळे मिटून त्याच्याबरोबर चालण्याचें ठरवल्यासारखें भासलें. हसन तिला धरून आपल्या खोलींत घेऊन गेला. त्यानें तिला खोलींत बंद केलें व आपल्या बहिणीकडे गेला.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकीं]

❋ विवेकानंदांचें बालपण ❋

कलकत्याला विश्वनाथ दत्त नांवाचे एक नामांकित वकील होते. १२ जानेवारी १८६३ रोजीं त्यांच्या पत्नी सौ. भुवनेश्वरीदेवी यांना एक पुत्ररत्न झालें. आई वडिलांनीं त्याचें नांव नरेंद्र असें ठेवलें. मुलगा कुशाग्रबुद्धि व अत्यंत खोडकर होता. दोन दाई होत्या त्याला पाळायला. पण त्याला आवरणें कठीण जाई. कधीं त्यानें हट्ट धरला कीं मनांत येईल तें होईपर्यंत तो कोणाचें ऐकत नसे. पण आईनें हळूच शंकराच्या नांवाचा उच्चार त्याच्या कानाजवळ केला कीं लगेच तो आपला हट्ट सोडून देई.

त्याची शरीरयष्टी उत्तम होती. तो नित्य नियमित व्यायाम करी कुस्तीची त्याला हौस होती. लाठी, फुटबॉल वगैरे खेळांची त्याला फार आवड होती. त्यामुळें शरीर सौष्ठवाबरोबर शारीरिक शक्तीचा लाभ पण त्याला झाला होता.

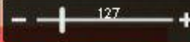
गरिबांविषयीं त्याच्या मनांत फार कळकळ होती. जें त्याच्या जवळ असे तें तो गरिबांना वांटून टाकी. या साठीं एकदां आईनें रागावून त्याला एका खोलींत कोंडून ठेवलें. त्या वेळीं एक भिकारी घरासमोर भीक मागायला आला. खोलींत दुसरें कांहीं द्यायला नव्हतें. आईचें एक पातळ होतें. तेंच त्यानें खिडकींतून बाहेर त्या भिकाऱ्याच्या हातांत फेंकलें. गरीब व गरजू लोकांवरचें त्याचें हें प्रेम वयाबरोबर वाढतच गेलें.

विद्याभ्यासांत देखील नरेन्द्र हुशार निघाला. प्रत्येक विषयांत त्याचा पहिला नंबर असे. एकदां गुरुजी वर्गांत शिकवीत असतां सर्व मुलें गडबड करीत होतीं. मास्तरांनीं विचारलेल्या प्रश्नांचीं बरोबर उत्तरें फक्त नरेन्द्रच देऊं शकला.

त्याच्या साहसाचें एक उदाहरण पहा. एकदां तो आपल्या सवंगड्याबरोबर शेजाऱ्याच्या झाडावर चढून खेळायला म्हणून गेला. मुलें हात पाय मोडून घेतील या भीतीनें तो शेजारी त्यांना म्हणाला—"या झाडावर भूत आहे! तुम्ही कोणी चढूं नका!" पण नरेन्द्र झाडावर चढला व आपल्या मित्रांना म्हणाला—"अरे भूतबीत कांहीं नाहीं. चढा रे सर्व!"

नरेन्द्राच्या मनांत लहानपणा पासूनच देवावर विश्वास होता. देवाचें प्रत्यक्ष दर्शन व साक्षात्कार घडावा म्हणून त्यानें तपश्चर्या केली व गुरु रामकृष्ण परमहंस यांच्या कृपेनें त्याची ती इच्छा पण पूर्ण झाली.

संन्यास घेतल्यावर नरेन्द्र विवेकानंद या नांवानें प्रसिद्ध झाला. त्याच्या ज्ञानाचा प्रकाश जगभर पसरला. त्याची शतसांवत्सरी या वर्षीं हिंदुस्तानभर थाटामाटानें साजरी होत आहे.

भीमूचे पराक्रम

एका गांवीं भीमूच्या सासऱ्याच्या म्हणजे जमीनदाराच्या नातेवाइकाची मुलगी वारली. त्यांना भेटायला जमीनदार सकुटुंब निघाला. अर्थातच भीमू पण बरोबर होताच. सर्व प्रेताजवळ बसून रडत होते. असला प्रसंग त्यापूर्वी त्यानें कधीं पाहिला नव्हता. प्रेताला आंघोळ घालणें, नवीन वस्त्रें घालणें, मंत्रोच्चार स्मशानयात्रा, दहन संस्कार, नवऱ्यानें बायकोला अग्नि देणें वगैरे गोष्टी भीमूला विचित्र वाटल्या.

अन्त्येष्टिक्रिया झाल्यानंतर देखील भीमूच्या मनांत त्याच गोष्टी घोळत होत्या. रात्रीं स्वप्नांत देखील त्याच गोष्टी त्याला दिसूं लागल्या. पण तो मृतदेह मात्र बदलला होता—त्याच्या स्वतःच्या बायकोचा—लक्ष्मीचा होता. सर्व रडत होते. तिला आंघोळ घातली व तिला स्मशानांत नेण्यांत आलें. अग्नि घेऊन त्यालाच पुढें चालावें लागलें होतें. चिता रचून तिच्यावर देह ठेवण्यांत आला व त्यानेंच अग्नि दिला. चिता पेटली व त्यांत लक्ष्मीचा देह जळून गेला. स्वप्नांतच तो जोरजोरानें रडूं लागला.

पण तें ऐकून लक्ष्मीची झोंप मोडली. तिनें त्याला जागें करून विचारलें—"झालें तरी काय?"

भीमू बायकोचा आवाज ओळखून घाबरून जाऊन ताडकन उठला आणि उभा राहून म्हणाला—"तूं तर मेली होतीस! मी स्वतः तुझ्या देहाला अग्नि दिला. तूं भूत आहेस. हो बाजूला."

लक्ष्मी हंसत म्हणाली—"कांहीं तरी अशुभ स्वप्न पडलें वाटतें. अहो, मी अजून जिवंत आहें—पहा समोर उभी आहें."

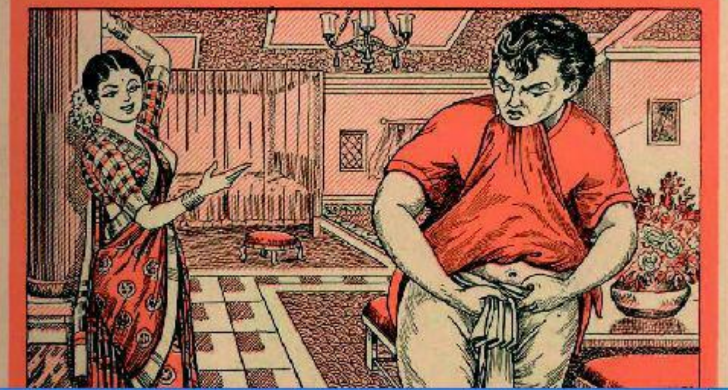
पण भीमूच्या मनावर स्वप्नाचा असा कांहीं पगडा बसला होता कीं त्याला स्वप्नच खरें वाटलें व लक्ष्मीचें बोलणें खोटें भासलें. म्हणाला—"नाहीं, तूं भूत आहेस!" असें सांगून खोलीच्या एका कोपऱ्यांत बसून त्यानें डोळे घट्ट मिटून घेतले. लक्ष्मीला काय करावें हें सुचेना.

उजाडल्यावर भीमू आपले सर्व कपडे आवरून घरीं निघून जाण्याची तयारी करूं लागला. बायकोनें विचारलें—"कोठें निघालांत?"

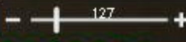
"मी आतां या घरांत राहणार नाहीं. आजीकडे जातों आहें." भीमू म्हणाला.

"ठीक आहे. जाऊन या आजींना भेटून! त्यांना देखील या विचारून! पण जातांना, कां तिकडे जात आहां, कोणाला सांगूं नका म्हणजे झालें." लक्ष्मी म्हणाली. कारण लक्ष्मी भूत झाली आहे म्हणून स्वारी बडबडत गेली तर गांव भर हंसूं व्हायचें.

भीमू कांहीं एक बोलल्या शिवाय आजीकडे निघाला. त्याला पूर्वी कधीं स्वप्न पडलें नव्हतें म्हणून स्वप्नांत पाहिलें तें सर्व खरेंच वाटलें.

स्वप्न पडलें] [श्री. मा. गो. मोरे

सकाळीं जावई बापू दिसत नाहींत हें पाहून सर्व विचारपूस करूं लागले. लक्ष्मी म्हणाली–"रात्रीं कांहीं तरी वाईट स्वप्न पडलें. आजीला भेटायला गेले आहेत."

वाटेंत भीमू एका धर्मशाळेंत उतरला. तेथें रात्रीं झोंपल्यावर त्याला आणखी एक स्वप्न पडलें. त्याची आजीच वारली. त्याच्या चारीबाजूला त्याचे गांवकरी एकत्र होऊन विचारपूस करीत होते. त्यालाच आजीची अन्त्येष्टीक्रिया करावी लागली. तो जोर जोरानें रडूं लागला–"बायको मेली, आजी पण सोडून गेली! आतां मी तरी जिवंत राहून काय करूं?" स्वप्नांतच तो राखेंत गडबडा लोळत रडत होता.

पण झोंप मोडल्यावर उठून पाहातो तर तो धर्मशाळेंतच होता. कपड्यांना राख लागलेली नव्हती. तेव्हां भीमूला कळलें कीं त्यानें जें पाहिलें तो सर्व भ्रम होता. भीमू त्याच विचारांत घरीं पोचला. आजी जिवंत होती. तिनें भीमूला सासुरवाडची खुशाली विचारली. त्यानें तिला येण्याचें कारण विचारलें. भीमूनें कांहीं लपवून ठेवलें नाहीं. सर्व सांगून टाकलें.

सर्व ऐकून आजी म्हणाली–"अरे वेड्या! तुझ्या बायकोनें सांगितलें तें सर्व खरें होतें–तें सर्व स्वप्न होतें. स्वप्नांत पाहिलेलें तुला खरें वाटलें. तुला स्वप्न ही गोष्टच मुळी नवी आहे. पुढें लक्षांत ठेव. बायको सांगेल तें सर्व ऐकत जा आणि तसा वागत जा! उगाच असें कांहीं तरी वेड्यासारखें करूं नकोस."

त्या दिवशीं आजीकडेच राहून भीमू दुसऱ्या दिवशीं सासुरवाडी परतला.

[पुढल्या महिन्यांत आणखी एक पराक्रम]

स्वतःचें बळ

मोठ्या नातवाची परीक्षा जवळ आली होती आणि स्वारी खेळांत गर्क होती. तेव्हां आजोबांनीं त्याला विचारलें–"कायरे, परीक्षा जवळ आली आणि तूं गांवभर भटकतोस काय? बसून वाच कांहीं!"

"पुस्तकें काय वाचायची आजोबा? सर्व मुख्य धडे मी वाचले आहेत. गेल्या वर्षी देखील मी असाच पास झालों होतों." मोठा नातू ऐटींत म्हणाला.

"असा गर्व करूं नये. तुझ्या या गप्पां वरून मला एका घमेंडखोर शिकाऱ्याची आठवण झाली. युक्ति माणसाला वेळीं अवेळीं उपयोगी पडते. पण तिच्यावर विसंबून राहणाराला कधींकधीं तोंडघशी पडावं लागतं." आजोबा म्हणाले. शिकाऱ्याचें नांव ऐकतांच मुलें धांवत आलीं.

"शिकाऱ्याची गोष्ट काय आजोबा? सांगा आम्हांला त्या शिकाऱ्याची गोष्ट!" आजोबांनीं नाकांत तपकीर कोंबली व गोष्ट सांगू लागले.

एक शिकारी होता. शिकार करण्यांत तसा कांहीं पटाईत नव्हता. पण रानटी जनावरांच्या ओरडण्याची तो छान नकल करी. हरणें दिसलीं कीं हरणांसारखें बोले. त्याचा आवाज ऐकून हरणें जवळ आलीं कीं तो बाण मारी.

शिकारीची गोष्ट सोडा, स्वतःचा जीव वांचविण्यासाठीं सुद्धां तो तशीच कांहीं तरी युक्ति करी. एकदां त्यानें हरणासारखा आवाज काढल्यावरोबर लांडगे आले. लांडग्यांना त्याचा वास माहीत असता तर त्यांनीं फाडून खाल्लें असतें त्याला. पण तो

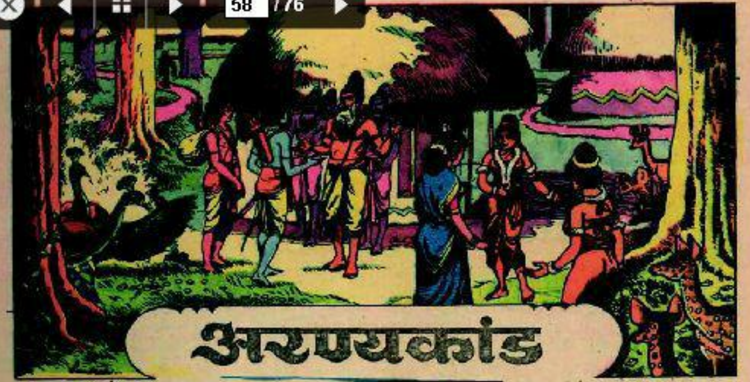

सिंहासारखा आवाज काढी. तो ऐकून लांडगे भिऊन पळून जात. कधीं वाघ आल्यासारखें वाटलें कीं तो अस्वलासारखा आवाज करी आणि तो ऐकून वाघ पळून जात. त्या शिकाऱ्याला युक्ति व स्वतःची शक्ति यांतील भेदच मुळीं कळत नव्हता. स्वतःला जगांत सर्वांत मोठा शिकारी समजून तो घमेंडींत रहात असे.

एकदां एका झाडाआड उभा राहून तो हरणासारखा ओरडला आणि हरणा-ऐवजीं लांडगेच येऊन थडकले.

लांडग्यांना पाहून तो वाघासारखा ओरडला. लांडग्यांना वाटलें कीं वाघ असावा आणि ते पळून गेले. पण वाघाचा आवाज ओळखून एक वाघच तिकडे आला. शिकारी अस्वलासारखा ओरडूं लागला. तो आवाज ऐकून व खरें अस्वल येत आहे असें वाटल्यानें वाघ मागें सरकला. पण एका बाजूनें दोन अस्वलें आलीं व त्यांना कसें पळवून लावावें हें त्याला सुचेना. म्हणून त्यानें तेथून पाय काढण्याचा विचार केला. पण अस्वलें का त्याला सोडणार? त्यांनीं त्याला फाडून खाल्लें. तो जर का चांगला शिकारी असता तर हरण असो कीं वाघ असो, लांडगा असो कीं अस्वल असो, तेथून पळून जाण्याचा विचारच त्याच्या मनांत आला नसता. त्यानें एका क्षणांत त्यांना ठार केलें असतें. अशा युक्त्या शोधीत तो बसला नसता."

आजोबांनीं गोष्ट सांगून मोठ्या नात-वाला सावध केलें—"गेल्या वर्षीं युक्तीनें पास झाला असशील. पण दर खेपेला ती तुझ्या उपयोगी पडेल असें समजून घेऊं नकोस."

झाडेंझुडपें कापीत व जंगल साफ करीत राम लक्ष्मण जनंस्थान पार करून तीन कोस दूर क्रौंचारण्य नांवाच्या वनांत येऊन पोंचले. वाटेंत सीतेविषयीं विचार पूस करीत क्रौंचारण्य पार करून ते मातंग ऋर्षींच्या आश्रमाजवळ येऊन पोंचले. तेथें त्यांना एक मोठी गुहा दिसली. त्या गुहेंत काळोख होता.

राम लक्ष्मण त्या गुहेजवळ पोंचल्याबरोबर त्यांना आंतून घाण वास आला व समोर एक राक्षसीण येऊन उभी राहाली. गुहे-सारखें मोठें तोंड, मडक्यासारखें पोट डुकरासारखे मोठे दांत व मगरी सारखें खडबडीत अंग सर्वच भयंकर. ती वाघा-सिंहांना फाडून खात असे. राम लक्ष्मणांना पाहून ती पुढें आली. तिनें लक्ष्मणाला पकडलें.

ती त्याला म्हणाली—"माझें नांव अयोमुखी आहे. इतक्या दिवसांनीं मला मना-सारखा एक प्रियकर मिळाला आहे. चल आपण दोघं लग्न करून घेऊं. हें सर्व जंगल माझेंच आहे. यांत आपण मनसोक्त विहार करूं."

लक्ष्मणाला राग आला. त्यानें तलवार उपसून तिचे नाक-कान कापून टाकले. एक तर दिसायला ती तशीच विद्रूप होती. नाक व कान कापल्यावर तर तिचें रूप

जास्तच भयंकर दिसूं लागलें. ती ओरडत किंकाळ्या फोडीत पळून गेली.

नंतर दोघे पुन्हां सीतेच्या शोधार्थ पुढें निघाले. थोड्या वेळानें त्यांना एक भयानक आवाज ऐकूं आला. सारे आकाश दुमदुमलें. ज्या बाजूनें तो आवाज ऐकूं आला त्या दिशेला दोघे गेले. एका झाडाखालीं त्यांना एक विचित्र आकृति दिसली.

ती आकृति म्हणजे जणुं कांहीं एक लहानशी काळी कुट्ट टेकडीच. तिला डोकें नव्हतें कीं गळा नव्हता व पाय देखील नव्हते. छातींत एक डोळा होता. पोटा खालीं तोंड होतें. त्या विचित्र आकृतीला हात मात्र होते.

ती विचित्र आकृति म्हणजे कबंध राक्षस. तो एका जागीं बसून आपल्या लांब व बळकट हातांनीं दुरून जाणाऱ्या जनावरांना किंवा माणसांना धरून खात असे.

राम व लक्ष्मण जवळ पोंचतांच त्यानें दोघांना धरलें आणि त्यांना ओढूं लागला. त्यांच्या अंगांत जेवढें बळ होतें तें एकवटून त्यांनीं दोघांनीं स्वतःची सुटका करून घेण्याचा पुष्कळ प्रयत्न करून पाहिला. पण सर्व फुकट गेला.

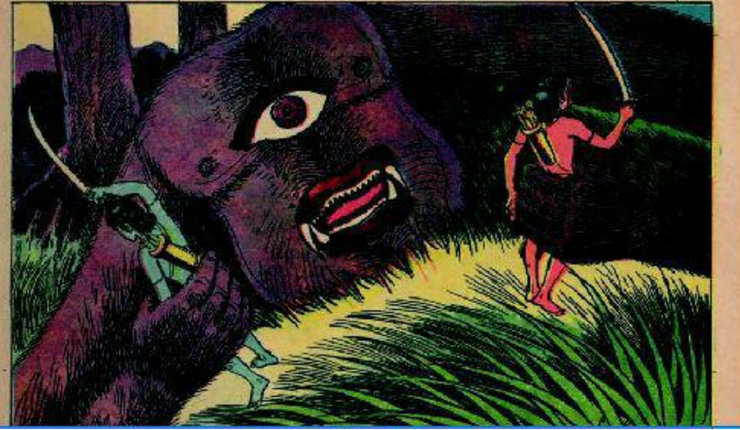
लक्ष्मण म्हणाला—"दादा! मी याच्या हातीं बळी गेलों तरी चालेल. तूं सुटका करून सीतेच्या शोधार्थ जा."

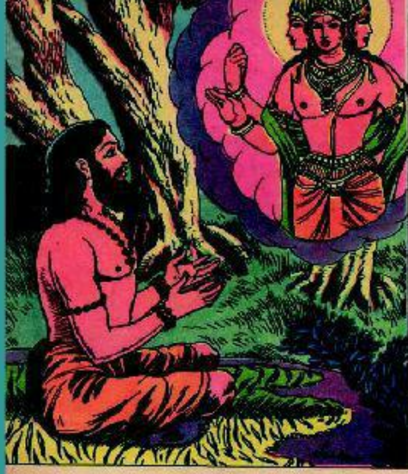
राम लक्ष्मणाला धीर देत होता. इतक्यांत कबंध म्हणाला—"दोघांनीं कोठें जाण्याची गरज नाहीं. माझ्या पोटांत तुमच्यासाठीं पुष्कळ जागा आहे!"

तें ऐकून रामाची देखील पांचावर धारण बसली. क्षणभर पूर्वी त्यानें लक्ष्मणाला धीर दिला होता. पण आतां तो स्वतःच भयभीत होऊन म्हणाला—"भाग्यच विरुद्ध असल्यावर कोण रक्षण करणार? आपलें दोघांचें शौर्य आज निरुपयोगी ठरणार. शूर रणांगणावर मरतात. पण नशिबीं अशा तऱ्हेनें मरण लिहिलें आहे कीं काय?"

पण लक्ष्मणाला चेव चढला. तो रामाला म्हणाला—"दादा! हा आपल्याला आतां गिळणार. याचें सर्व बळ याच्या हातांत आहे. याचे हातच कापून टाकूं या."

कबंधनें तें ऐकलें व त्यांना गिळण्यासाठीं त्यानें 'आ' पसरला. पण त्याच वेळीं रामानें त्याचा उजवा हात व लक्ष्मणानें डावा हात तलवारीचा एकच वार करून कापून टाकला.

तेव्हां कबंध जोरानें ओरडत जमिनीवर आदळला.

त्यानें रामलक्ष्मणाला विचारलें—"कोण तुम्ही?" लक्ष्मणानें दोघांची ओळख सांगून विचारलें—"आणि तूं कोण? तुझें हें विचित्र रूप तुला कसें काय मिळालें आणि या रानांत तूं कां रहात आहेस?"

"तरमग तुम्हीच का राम व लक्ष्मण? बरें झालें कीं मी याच रानांत आलों. मी स्वतःची गोष्ट सांगतों." असें सांगून कबंध आत्मवृत्त सांगूं लागला. म्हणाला—"पूर्वी इंद्र देखील माझ्या हातचा मार खाऊन समोरून पळाला आहे. हें रूप घेऊन ऋषी व मुनींना मारून खाणें हाच माझा मुख्य धंदा व आहार होता.

"एकदां स्थूलशिर नांवाच्या मुनींना मला ह्या रूपांत पाहिलें व त्यांनीं मला शाप दिला कीं तुला हेंच रूप कायमचें राहील. तेव्हांपासून मी असा आहें. पण मी मुनींच्या पायां पडून त्यांची क्षमा मागितली. तेव्हां ते म्हणाले—"राम या वनांत येईल तेव्हां तुझे दोन्ही हात कापून टाकील व तुझा दहन संस्कार करील. तेव्हां तुला स्वस्वरूप प्राप्त होईल.

"स्थूलशिर ऋषींच्या शापांतून आज मी मुक्त होत आहें. मी पूर्वी तपश्चर्या करून ब्रह्मदेवाला प्रसन्न करून घेतलें होतें. ब्रह्मदेवानें मला दीर्घायुष्य दिलें आहे. म्हणून प्रत्यक्ष देवेन्द्रानें जरी वज्राचा आघात केला तरी माझ्या केसाला देखील धक्का लागणार नाहीं, असा विचार करून मी त्यालाच युद्धासाठीं आव्हान केलें. तेव्हां इंद्रानें वज्र टाकून माझें डोकें व पाय माझ्या अंगांत चेपून माझी ही दशा केली. हें रूप घेऊन मी कोठें जाणार व काय करणार? मी इंद्राचेच पाय धरून क्षमा मागितली व मला या रूपांत जिवंत ठेवण्याऐवजीं माझा जीव घेऊन मला मुक्त कर अशी विनंति केली. पण इंद्र म्हणाला—"तुला ब्रह्मदेवानें दीर्घायुष्य दिलें आहे. तेव्हां तुझा प्राण हरण करणें माझ्या हातीं नाहीं."

पण मला खायला प्यायला तोंड देखील राहिलें नाहीं. मग जिवंत कसें रहावयाचें? मीच इंद्राला प्रश्न केला.

तेव्हां इंद्रानें मला हे लांब हात दिले. पोटांत तोंड करून दिलें. त्यानंतर स्थूलशिर ऋषींनीं शाप दिला. आज मी त्या शापांतून मुक्त होत आहें. आजपर्यंत जीव जन्तु, मनुष्य जो कोणी मिळे त्यांना खाऊन मी आपला उदर निर्वाह करीत आलों."

कबंधाचें आत्म वृत्त संपल्यावर राम म्हणाला—"रावण सीतेला उचलून घेऊन गेला आहे. त्याचें नांव मला माहीत आहे. पण तो राहतो कोठें हें नाहीं मला माहीत. त्याच्या अंगांत किती बळ आहे, त्याच्या जवळ कोणकोणती शस्त्रास्त्रें आहेत व त्याच्या मदतीला कोण कोण आहे यापैकीं एका गोष्टीची देखील मला माहिती नाहीं. सीतेच्या शोधार्थ आम्ही निघालों आहों. या प्रयत्नांत तुझ्या मदतीची मला अपेक्षा आहे."

कबंध म्हणाला—" मला आतां तरी दिव्य ज्ञान नाहीं. पण तूं माझी दहन क्रिया करून मला मुक्त केलेंस तर मला पुन्हां स्वस्वरूप मिळेल. तेव्हां मी तुला शक्य तेवढी मदत करीन."

राम लक्ष्मणांनीं त्याच्यासाठीं एका जागीं चिता रचली व चितेवर त्याचा तो विचित्र देह ठेवून अग्नि दिला. त्या चितेंतून एक दिव्य देह धारी पुरुष सुंदर वस्त्रालंकार परिधान करून प्रगट झाला. तो हंसांच्या विमानांत बसून आकाशांत उडत असतां म्हणाला—"सीतेच्या शोधार्थ तूं जात आहेस. या कामीं तुला वानरांचा सुग्रीव राजा याची मदत मिळेल. तो देखील स्वत:चें राज्य घालवून बसला आहे. मोठ्या भावाच्या भीतीनें तो पंपासरोवरानजीक ऋष्यमूक पर्वतावर रहात आहे. त्याच्याबरोबर त्याचे चे।ने मंत्रीपण आहेत. तो वालीचा धाकटा भाऊ आहे. पराक्रमी आहे व सत्यभाषी आहे. सीतेचा शोध काढण्याच्या कामीं तो तुझी मदत करूं शकेल. तूं प्रथम त्याच्याकडे जा. अग्नीला साक्षी ठेवून त्याच्याशीं सख्य करून घे. तो मागेल ती मदत तूं त्याला दे व तो तुला मदत करील. त्याच्याकडे वानरांचें फार मोठें सैन्य आहे. ते सीतेचा शोध काढण्याचा कामीं तुला मदत करूं शकतील." एवढें सांगून व ऋष्यमूक पर्वताकडे जाण्याची वाट दाखवून कबंध निघून गेला.

सुग्रीवाला भेटण्यासाठीं राम व लक्ष्मण पंपा सरोवराकडे निघाले. ते दुसऱ्या दिवशीं पंपा सरोवराच्या पश्चिमी किनाऱ्यावर येऊन पोंचले. तेथेंच शबरीचा सुंदर आश्रम होता.

आश्रमांत मातंग मुनि रहात असत. त्यांची शिष्यमंडळी पण बरीच मोठी होती. शबरी नांवाची एक वृद्ध संन्यासिनी त्या सर्वांच्या सेवेला होती. रामचंद्र चित्रकूट

पर्वतावर येऊन राहूं लागला. त्या वेळीं मातंग ऋषींचे शिष्य आपले ऐहिक कार्य संपूर्ण झालें असें ठरवून स्वर्गारोहण करण्यापूर्वी तिला म्हणाले होते कीं राम तुझ्या आश्रमांत येईल. त्याचा सत्कार करून त्याचे आशीर्वाद घे. तुला सद्‌गति लाभ होईल!" तेव्हां पासून शबरी रामाच्या दर्शनाची प्रतीक्षा करीत आपल्या आश्रमांत बसून होती. दर रोज ती रानांतली फळें रामचंद्राला अर्पण करण्यासाठीं एकत्र करून ठेवीत होती. पण इतक्या वर्षांनीं तिला तिच्या श्रमाचें फळ लाभलें."

शबरीनें राम लक्ष्मणांना नमस्कार केला. तिनें रामाला आपला आश्रम दाखविला. आश्रमांत मुनींनीं आपल्या तपोबलानें त्या आश्रमांत सप्तसमुद्र निर्मित केले होते. त्यांची यज्ञ वेदिका पण आजपर्यंत जशीच्या तशी होती. हार, तुरे, फुलें व फळें मुनींनीं यज्ञासाठीं एकत्र केलीं होतीं तीं. सर्व तशी ताजी व टवटवीत होतीं. तें दिव्य दाखवून शबरी रामाला म्हणाली–"रामा! तुझ्या दर्शनानें माझें इहकार्य संपलें. आतां मी आपल्या धन्यांच्या म्हणजे मातंग मुनींच्या शिष्यांच्या दर्शनासाठीं स्वर्गांत जातें." नंतर शबरीनें अग्नि-प्रवेश केला व ऊर्ध्व दिशेला निघाली.

रामानें सप्त समुद्रांचें स्नान केलें. तर्पणादि केल्यावर त्याच्या मनाला एक तऱ्हेचें समाधान वाटलें. पुढील कार्याबद्दल त्याचा उत्साह वाढला व मनांत नवीन आशा उत्पन्न झाली. तो लक्ष्मणाबरोबर पंपा सरोवरावर गेला. स्नान करून लक्ष्मणाला म्हणाला–"लक्ष्मणा! या सरोवरा नजीकच कोठें तरी ऋष्यमूक पर्वतावर सुग्रीव राहातो. तूं त्याच्याकडे जा." [अरण्यकांड संपूर्ण]

१६. ग्रेट स्फिन्क्स

ही जगांतली सर्वांत मोठी दगडी मूर्त किंवा पुतळा आहे. ही जगांतली सर्वांत जुनी अशी मूर्त पण आहे. ही अंदाजें ५००० वर्षे जुनी मूर्त आहे. १८९ फुट उंचीची ही मूर्त एक टेकाडें पोखरूनच कोरलेली असावी. मूर्तीचे पुढील पाय निराळ्या दगडांचे आहेत. या मूर्तीचें शरीर सिंहाचें व डोकें माणसाचें आहे. हें डोकें प्राचीन काळांतील इजिप्त देशाचा राजा फराओ याचें असावें. सिंहाचें शरीर २४० फुट लांब व उंची ६६ फुट आहे. त्याच्या पायावर वाळूचे थर जमा होऊन पाय दिसतनासे झाले आहेत. वाळवंटांत सोसाट्याचा वारा सुटला म्हणजे पुतळ्याच्या मानेपर्यंत वाळूचा ढीग सांचत असे. मुसलमानांनीं स्वारी केली तेव्हां त्यांना फक्त तोंडच दिसलें. ही देवाची मूर्त असेल असें समजून त्यांनीं तोडण्याचा प्रयत्न करून पाहिला. या मूर्तीचें ऐतिहासिक महत्व ओळखून इजिप्तच्या सरकारनें वाळूचा ढीग बाजूला सारून मूर्तीचा जीर्णोद्धार केला. आज जगांतील आश्चर्यांमध्यें ही मूर्त एक मुख्य आहे.

